

VZEMI IN BERI!

T A B U

DRZNI POHODI PREKO OCEANOV
V PRAŠUME / MED DIVJE NARODE

I

V BAJNO DEŽELO CIPANGU

Mati zemlja, vsa raznolika in zavita v pravljico zavozljanost, je še danes in je bila še bolj nekdanj neresena uganka človeštvu.

V dobi Krištofa Kolumba, v dobi, ko se je človeštvo začelo razgledovati po širni zemlji, ko je vzcvetela živahna trgovina, ko je krščanstvo spojilo dobrine starega veka s spoznanji in dognanji svoje dobe, ko je tisk razširil knjige in je knjiga Marca Pola¹ (izgov. Marko Polo) pripovedovala o bajni deželi Cipangu, so se začele zanimati razne države in tekmovati, kako bi se najlaže in po najkrajši poti prišlo do »obljubljenih« dežel.

Portugalci in Španci so bili do tedaj malo znani in pomembni za zgodovino. V svetovni politiki se niso udeleževali, njih notranji odnosi so bili tako razrvani, da je bilo že s temi zadosti opravka. Pomorstvo je pač že bilo dobro razvito.

Pri prvem križarskem pohodu v sveto deželo, ki so jo nameravali osvoboditi izpod jarma krivovercev, so se Španci seznanili z Arabci, katerih moč je tedaj segala od Ebra do Indusa in od puščave Gobi do Sahare. Tedaj so Španci tudi iz arabskih pripovedovanj zaznali o čudežnih deželah v daljni Aziji in Arabcem so lahko tudi verjeli; kajti oni so bili tedaj najboljši poznavalci sveta, poznali so skoro vso Azijo, del Afrike, imeli v rokah vsa važnejša trgovska mesta in sloveli so kot dobri zvezdoslovci.

Pojmovanje o obliki zemlje se je v tedanji dobi menjavalo, križalo in na vse načine razlagalo. Starejša generacija je še vedno trdila, da je zemlja nekaka plo-

¹ Marco Polo je bil italijanski trgovec. Nemirna kri, ne-trudljiva želja po drznih dogodovščinah, izredna spretnost, so mu pomagale, da je prišel celo na dvor velikega kitajskega cesarstva in bil tam celo v službi. Ko se je vrnil, je opisal svoje potovanje; radi bujne fantazije, radi napetosti dogodkov in prikazovanja neslutnih bogastev je bila knjiga najbolj priljubljena in razširjena čtivo, ki je razplamtilo toliko duhov za smeje načrte, kako priti v deželo zlata in bogastva.

šča, ki se giblje in ziblje v prostranosti morja. Evropa Azija in Afrika so jim bile edine celine, dalje s svojimi mislimi niso mogli. Mlajša, gibčna generacija je menila drugače in zagovarjala tudi javno svoje mnenje, češ, da je zemlja okrogla² in da ni meja, ali omejenih cest. Indijo in deželo Cipangu so hoteli doseči po morju, in odtod potem njeno vzhodno, do tedaj nepoznano obalo. Šli so na pot, odkrili so Azorske otoke,³ Diaz se je povzpел do najjužnejše točke Afrike (1486), Rt dobre nade (Cabo de boa Esperanza) kesneje nazvan; tam je našel smrt. Vasco de Gama (izgov. Vasko de Gama) se je pa celo povzpел do vzhodno Indijskega morja. Vse je govorilo in kazalo, da imajo mladi zemljeznanci prav. Mohamedanstvo se je pa usidrало že v 8. stoletju na pirenejskem polotoku in nosilci mohamedanstva Mauri so ogrožali s svojo vojaško silo in tudi s svojo kulturo poplavljali polotok. Vojske z Mauri so bile svete vojske, v katerih so trpeli največ Španci in Portugalci.

Imeli so dobre luke in krajevno trgovino so v dobršni meri prenesli na Atlantski ocean. Izmenjevalna trgovina se je že nagibala h koncu, denarni promet, vsaj v trgovstvu večjega obsega, je že prevladoval. Sicer se je pa denarni promet začel izrazitejše razvijati v 13. stoletju. Srebro in zlato sta imela skoro enotno

² Da je zemlja okrogla, so pa učili že Pitagorejci, Platon in tudi pesnik najveličastnejše pesnitve *La divina Commedia*, v XXVI. spevu Pekla.

³ Ker radi sovražnosti z Arabci niso mogli v Azijo preko Turčije, so Portugalci morali že iz tega vzroka iskati pot mimo Afrike, čeprav je že bila misel na to v tedanjih očeh zelo, zelo drzna. Nemški znanstvenik Behaim je narisal karto, čim so se posrečili prvi poizkusi in so zadeli na neznane otoke ob obali Afrike. Sam se je tudi udeležil ekspedicij. Ko so n. pr. 1419 odkrili otok Madeiro, je bilo rastlinstvo na otoku tako bujno, da naseljenci niso mogli v notranjost. Zato je pomorščake upanje na še bogatejše dežele toliko bolj podžigalo. Naseljenci so otok zažgali. Neprodirni gozdovi so goreli baje sedem let, na pogorišču so pa nasadili sladkorni trst in vinsko trto, ki sta 60 kratno obrodila. Torej so bili trudi in tveganja dobro poplačani.

in ustaljeno ceno, cene blaga so se ravnale po vrednosti zlata in srebra. Prav nič ni čudnega, da so zato države skrbele za svoje zaloge, želele novih svetov, kjer bi črpale novih bogastev, čeprav je bila produkcija zlata in srebra v tedanji dobi za Evropo velika.

Bogastvo je pa ležalo v bajni Indiji, toda kako priti do njega? Pomorska pot mimo Afrike se je zdela predolga, zemljeznanci so pa že prepričevalno trdili, da bi bila dosti krajša pot od zapada preko Atlantskega oceana. Celo zemljevide so že narisali in vse se je zdelo, da bi bila pot od zapadne obale na vzhodno obalo Azije povsem mogoča; vero v to so jim utrjevala posrečena odkritja otokov ob Afriki in razne naplavine morja, ki so pričale, da je nekje v daljni bližini celina s sličnim rastlinstvom in z znaki naseljenecv. Treba je bilo samo pogumnega mornarja, večšega in razsodnega. Našel se je, v sebi ujel klic, ki mu je velel, da odkrije novo svetovje, bil je to

Krištof Kolumb

Vse njegovo življenje je bilo borba, vse prepojeno z iskanjem, padanjem in dviganjem, polno hrepenenja, nikoli utešenega. V njem je vrelo kot otroku, v njem je kipelo kot mladeniču in se ni utelesilo v njem kot možu. Tiralo ga je iz razmišljanja v razmišljanje in česar se je poprijel, dal je dušo, zdravje in nikoli mu ni bilo dosti. Rodil se je v Italiji okoli leta 1447., in sicer najbrž v Genovi, čeprav je verjetno, da se zanj upravičeno poteguje nekaj manjše mestece Tavona. Oče mu je bil Domenico (izgov. Domeniko), mati Suzana, oba siromašna, toda skrbna. Kot tkalec se je boril oče za kruh, pomagal si z gostilno, trgovska žilica ga je pa pognala zdaj in zdaj po morju. Izmed petih otrok je bil Kolumb najstarejši. Kot deček je obiskoval najbrž tamošnjo cehovsko šolo in obenem pomagal očetu, čeprav je čutil, da za tkalski poklic ni rojen. Najbolj srečen je bil, kadar se je mogel zibati s trgovsko ladjo po

morju.⁴ Takrat so že spočenjali njegovi načrti, takrat je že zasledoval vse potankosti pomorske umetnosti, se zaglabljal v skrivnosti morja in nekaj mu je reklo: tudi morje je možno ukrotiti. Do 25. leta starosti je vzdržal, dalje ni mogel. Na dom se ni mogel zanašati, očetova obrt je šla rakovo pot, šel je po svetu. Kam in kako ga je tiralo hrepenenje, ni znano; čez nekaj

let se je znašel v Lisboni, ne več kot tkalec, temveč kot spreten mornar. Spretnost, nekaj samoljubja, odločna volja in izkušenj pridobljeno znanje, vse te lastnosti so se pri njem odražale v polni meri.

Načrt in zapreke

Na Portugalskem se je najbrž dobro počutil; mnogo je potoval in najbrž v tisti dobi prijadral do izliva reke Niger v zapadni srednji Afriki in do

⁴ Bodi omenjeno, da se je v Kolumbovem času razgibala trgovina po morju do neverjetne smelosti; zvezdoznanstvo jo je podpiralo, ladjedelništvo se je izpopolnjevalo. Genova v Italiji in Benetke sta bili najjačji mesti in tudi najbogatejši. Iz njih pristanišč so plule ladje prav do Britanije in se križale po vsem Sredozemskem morju. Česar niso zmogle ladje, so nadomestile znamenite karavane, ki so rezale pot iz Splita čez Balkan do Carigrada, tam izmenjavale blago, izmenjavale zapadne kulturne dobrine z vzhodnimi.

Anglije. Zanimal⁶ se je za vse, kar je bilo v zvezi z morjem, njegov bistri um je do dobra poznal zvezdoslovje, zemljepisje; kar je drugim dajala visoka šola, njemu je dajalo življenje.

Na Portugalskem je tedaj živel dosti italijanskih priseljencev in med njimi potomci pomorskega veščaka Perestrella. Poročil se je z njegovo potomkinjo Felipo Meniz⁶ in prav v tem zakonu je dozoreval njegov načrt, se izpopolnjeval, dokler nazadnje ni dozorel v nepreklicni sklep, zlasti še, ko je dobil v roke zemljevid slovitega zemljeznanca in zdravnika Toscanellija (izgov. Toskaneli). Toscanelli je zagovarjal kroglasto obliko zemlje in trdil, da je možno priti na obal vzhodne Azije ter skoro izračunal razdaljo med zapadno Evropo in vzhodno Azijo. Toscanellijeva mnenja in dognanja si je Kolumb kar usvojil in načrt, da hoče po novi morški poti v Azijo, razodel portugalskemu kralju. Čeprav je bil tudi kralj dovzeten za drzni načrt, vendar ni hotel žrtvovati ljudi in denarja. Skrivaj je poslal mornarje na ocean in ko so se vrnili, so izpovedali, da ni mogoče naprej, ker bi jih pogoltnili valovi. Kolumb je bil razočaran in je zapustil Portugalsko, zapustil tudi ženo, s sinom, imenom Diego, pa krenil v Španijo. Pa tudi Španci se niso mogli ogreti za njegov načrt. Le njegovi vročični vztrajnosti je pripisati, da je sčasoma pridobil nekaj prijateljev in zavaznikov, ki so ugodno vplivali na dvor. Najbolj vdan mu je bil predstojnik frančiškanskega samostana v La Rabidi, Perez in zdravnik Hernandez. Oba sta se pečala z zemljeznanstvom in oba sta bila zagovornika kroglaste oblike zemeljskega planeta. V samostanu se je Kolumb delj časa mudil in se zatopil v knjige. Leta 1486 je bil pozvan nenadoma na dvor, kralj Ferdinand in zlasti kraljica Isabela sta ga prijazno sprejela in se

⁶ Z ženo je dobil zapuščino raznih odkriteljev, razne dnevnike in karte. Njena sestra je bila poročena na Porti Santi in tam se je Kolumb tudi osebno seznanil z nekaterimi tedaj že slavnimi odkritelji.

oba navdušila za njegov načrt, dasi je okolica smatrala Kolumba za pretiranca in vročekrvnega bahača.⁷

Sicer je bila Španija prav takrat zapleta in v vojno z mohamedanskimi Mauri in je ves krščanski svet čakal, da Španci izženejo nadležne priseljence iz dežele, koder naj se zopet uči samo krščanska vera in se naj blesti samo križ. Sreča je bila Špancev mila. 1492 so jih premagali pri Granadi in sreča je bila mila tudi Kolumbu. Na priprošnjo kraljice Isabelle se je kralj odločil, da omogoči Kolumbu nameravano odkritje, čeprav je Kolumb stavil zelo, zelo drzne pogoje. Zase in za svoje potomce je zahteval položaj kraljevega namestnika, od dohodkov odkritih pokrajin pa deseti del. Kralj je pristal na to in mu dal tudi čin admirala na Atlantskem oceanu; kajti državne blagajne so bile prazne, vojske so požrle ogromne vsote, Kolumbova prepričevalnost je pa netila upanje, da se kraljevina

⁷ S svojim sinom je Kolumb prišel na Špansko povsem nepoznan in potrkal na samostanska vrata kot izmučen popotnik, ki išče hrane in zavetja. Prior Juan Perez ga je priporočil nadškofu Toledu, ki mu je pripomogel do avdijske pri kralju Ferdinandu in kraljici Isabelli. Načrt za prekoocensko pot mu je učenjaška komisija zavrnila, da se je Kolumb strl in razočaran vrnil z dvora. Udeležil se je bojev proti mohamedanskim Maurom. Prav takrat pa je zagrozil sultan kralju Ferdinandu, da poruši božji grob in pomori kristjane, če ne neha z obleganjem Granade. Kolumb je spoznal, da bi bila sedaj najugodnejša prilika za uresničenje načrta. Tako živo so mu bile neodkrite dežele pred očmi, da je kralju predlagal takojšnjo odjadranje; z dohodki bogatih dežel bi se dalo zavzeti in osvoboditi božji grob. Pa tudi ta predlog je bil zavrjen. Pisal je francoskemu kralju in dobil zelo laskav odgovor. Že je hotel s sinom v Francijo, prior Perez ga je pa pregovoril in pisal kraljici, ki se je za načrt in za predlog ogrela in mu poslala precejšnjo vsoto denarja, da se dostojno obleče in udobno potuje na dvor. Končno se je s Kolumbovim načrtom sprijaznil tudi ostali dvor, češ, izguba bi bila majhna, dobiček pa velik, zvečala bi se pa znatno tudi državna in cerkvena oblast. Kraljico je misel na odrešenje svete dežele tolikanj prevzela, da je vzkliknila: »Dobro, pokroviteljstvo prevzamem jaz in če ne bo šlo drugače, zastavim svojo krono in svoje bisere, da dobim potrebni denar za pot v nove dežele!«

opomore s kolonijami. Dal mu je tri ladje, ki so stale v mestu Palos.

Kolumb je žarel od sreče in tvegaj vse, da navduši ljudi za nevarno vožnjo. Imel je že ladje, ni pa mogel dobiti ljudi. Najsmelejši mornarji so se bali poti, vznemirjale so jih razne vraže in bajke, prepletene z mornariško domišljijo, češ, da jih požre ogromna ptica, ali jih pa neznani zmaj potegne v neskončno globočino. Bili so tudi taki, ki so mislili: če je zemlja okrogla, no, nič ne rečem, navzdol proti zapadu bi ladja že šla, toda kako bo navkreber proti vzhodu? Uprli so se še mornarji, kateri so bili s kraljevim ukazom dodeljeni Kolumbu. Šele, ko se je odločil za pot vplivni trgovec iz mesta Palos, Pinzon, se je strah nekoliko polegel. Kolumb se je za pot dobro pripravil; naložil razne steklene drobnarije, orožja, smodnika, igrač; ni pa pozabil na zemljevid Toscanellija, kateremu je neomajno veroval.

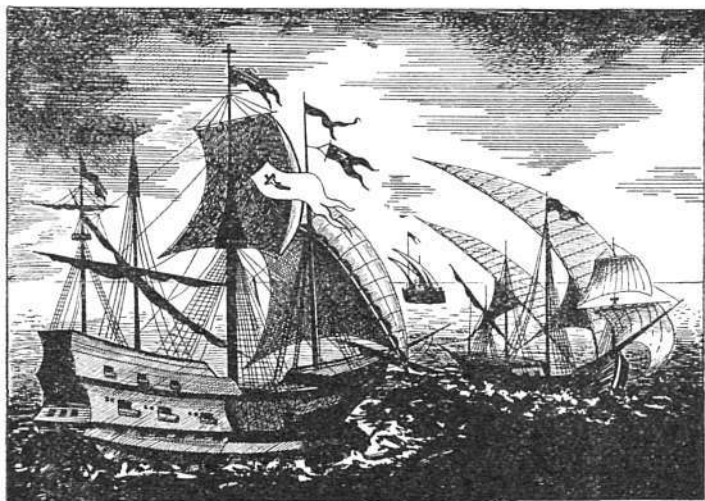
Prva pot Kolumbova preko oceana

V luki mesta Palos se je gnetlo ljudi, ženâ in otrok, mladeničev in starcev. Kolumb se še razgovarja z vladnimi zastopniki, se poslavlja od prijateljev, na krovih vseh treh ladij je vse živo; na obrazih gloje nema skrb kot obsodba, oči se razgledujejo po mestu, kot bi ga zadnjikrat pozdravljale. Žene plakajo, otroci se stiskajo v materina krila, mornarji pa duše solze in ne morejo do besede. Na ladjah vihrajo zastave, v jadra se upira veter, da popelje ladje na »morja široko cesto«.

Kolumb si je ogledal še ladje, odredil, kar je bilo še potrebno. On je prevzel poveljstvo na ladji »Santa Maria« (70 mož), »Pinta« (30 ljudi) Martin Alonso Pinzon, »Niña« (izgov. Ninja) (20 ljudi) pa Yañez Pinzon (izgov. Janjes Pinson)). Santa Maria je imela 120 ton, Pinta 100, Niña pa 80 ton. Bil je petek, 3. avgusta 1492, za Španijo in za Kolumba zgodovinski dan. Pripravil

se je z vso skrbjo zanj; pred Bogom so račune položili prav vsi, da ne stopijo predenj kot dolžniki ničvredni, če jih pokrije valovje, temveč kot neustrašeni borci in nosilci krščanske misli v tuja svetovja.

Omenjenega dne so ladje odplule, mornarji so se poslovili, svojci so odzdravljali v zadušenih solzah, mi-

Kolumbove ladje

sleč, da zro zadnjokrat v svoje drage. Kolumb je vodil ekspedicijo z vso opreznostjo. V svojem poveljniškem oddelku je oprezoval zvezde, zlasti polarno zvezdo, preizkušal najnovejše zvezdoslovne aparate, kontroliral kompas (kompas znašli šele l. 1302., znajdbo si lasti mesto Amalfi v južni Italiji) in pisal svoj dnevnik, v celoti zamišljen kot nekako uradno poročilo za kralja in kraljico. Že uvodoma je napisal in izpovedal svoj program, in sicer takole: »Vaša visokost me je blagovolila poslati v indijske pokrajine, da spoznam tamošnje kneze, da proučim tamošnje ljudstvo in po-

krajine, da doženem njih razmere, prilike in nagnenja in se tako vem ravnati ter zasejati najsvetejšo našo sveto vero.«

Mornarji so se vdali v svojo usodo in verno sledili ukazom svojega poveljnika. Toda že tretji dan jih je obšel strah in zbegani se niso mogli utolažiti. Krmilo »Pinte« se je pokvarilo, pred njimi pa še neznano daljna pot. Moral je zaviti proti Kanarskim otokom, da tam zamenja ladjo, ali jo pa temeljito popravi. Ker ladje ni dobil, se je zamudil kar tri tedne in ni drugega kazalo, kot s popravljeno ladjo nadaljevati. 6. septembra je ukrcal, k sreči še pravočasno. Portugalci so namreč poslali na morje tri ladje, ki naj bi Kolumbu preprečile namero in ga ujele. Ugoden veter je Portugalcem preprečil namen, Kolumbove ladje so se prijetno zibale po prostranem morju. Da ubije malodušje, je naravnal »števec« za prevoženo pot v dvoje. Zase pravo število milj, za mornarje pa zvečano, da jih je laže tolažil. Na magnetno iglo se ni dosti zanesel, zvezda Polarnica mu je bila vodnica; kajti kompas se je nagibal, kar je povsem naravni pojav, proti jugu, kar so opazili tudi mornarji in si razlagali, da kompas izgublja svojo moč in da jih Kolumb tira v pogubo. Seveda je moral Kolumb porabiti vse zvijače, da jim je razgnal vse take pomisleke.

14. septembra 1492. so mornarji bili že mirnejši. V dalji so zapazili dve ptici, in upanje na skorajšnji pristanek na neznani obali jim je užigalo pogum. Toda zemlje ni bilo, dan je prešel, za dnevom noč, Kolumb je napejal oči, napejali so jih tudi mornarji, vse povsod prostrano morje. Veter je podil ladje naprej, upanje je gorelo v srcih, v Kolumbovem vera in ljubezen. Vse jim je oznanjalo suho zemljo; zrak, prepojen z vonjem vrtov in cvetov, na površini morja so nakrat vzplavale rastline, sveže, kot bi se pravkar odtrgale s celine. Kolumb sam si je že namišljal, da je v bližini otokov Antilov, kot jih je naznačil Toscanelli v zemljevidu, ali pa, da plove že med otoki. Toda oto-

kov ni bilo, moštvo je bilo že razburjeno. Domislili so se zopet raznih bajk in pripovedk in vsaka se jim je zdela resnična, vsaka jim je bila sredi neznanega brezbrežnega morja še strašnejša.

Dnevi so se vlekli, noči se niso mogle zjasniti. Na ladji »Pinta« je počil strel in Pinzon je zaklical prese-nečenemu Kolumbu: »Zemlja, zemlja! Prosim za pla-čilo!« Španska vlada je namenila visoko letno na-grado, kdor prvi zagleda zemljo. Med moštvom je vzvalovala radost, ves prestani strah in nevolja sta splahnela. Joj, v dalji se je odražala plast kot otok, jutranje solnce je pa raztopilo meglo in pred njimi, za njimi in okrog njih — samo morje.

Uprli bi se bili mornarji, vrnili bi se bili radi, toda kako? Sami so sicer uvideli, da ni pomoči in je treba vzdržati, vendar so godrnjali in vse jim je že pre-sedalo. Še Pinzon, drugače več mornar in razsoden, je Kolumbu svetoval spremembo smeri, češ, da pride prej do cilja. Kolumb se je pa držal svojega. Ustrašil se ni niti očitnega upora,⁸ s svojim nastopom je znal potolažiti mornarje in če ni šlo drugače, obljubil jim je bogastvo, udobno življenje; vajeni naporov, trdo za-služene kruha, so se v mislih na bogastvo umirili. Čim dalje so bili na morju, tem bolj jih je navduševal, jih opominjal in obljubil onemu, ki zapazi zemljo poleg določene nagrade še posebno nagrado.

11. oktobra 1492 je Kolumb čul na krovu, se raz-gledoval po neizmerni gladini in iskal z očmi dalje, kjer naj bi ležala toli željena zemlja. Celo sam je bil že nestrpen. Okrog desete ure se mu je zdelo, da v daljavi brli luč, da trepetaja, se večja, se manjša. »Mo-goče se motim!« je pomislil Kolumb in poklical še komornika kraljevega. Tudi komornik je zapazil tre-petajočo luč. In še je dvomil. Poklical je še drugega, mu pokazal smer in tudi ta je opazil luč.

⁸ Mornarji so že sklenili med seboj, da ga umore in vržejo v morje in se vrnejo sami v Španijo; tam pa poreko, da je padel v morje, ko je opazoval zvezde.

Na krovu so čuli mornarji in v obupu premišljevali in obžalovali svojo usodo. Razni znaki, ki bi obetali suho zemljo, so bili že nekaj vsakdanjega in celo veja, posuta z rdečimi jagodami, jim je bila brezpomembna.

„Zemlja, zemlja!“

je zadonelo ob dveh ponoči in se razlegnilo v prostranost. Kriknil je mornar, sprožil najbližji top in predramil iz hudih sanj zbegane mornarje.

Bila je zemlja in biti je morala rodovitna: v jutranjem svitu so plavale na obrežju razne rastline. O ljudeh pa nobene sledi! Poiskal si je Kolumb primeren prostor in se usidral. Odleglo mu je, ni pa mogel doumeti, kam ga je zaneslo. Mogoče je pristal na kitajsko ozemlje, mogoče v neznane pokrajine Azije? Moštvo se je oddahnilo in v sanjah, vse se jim je zdelo kot pravljica, si je slikalo nakopičeno bogastvo, zlata polja.

Zadel je otok *G u a n a h a n i* iz skupine Bahamskih otokov. Vsi trije poveljniki ladij so izstopili, z njimi moštvo. Vzplapolala je prvikrat španska zastava s križem v sredi na tem otoku. Kolumb je pokleknil na zemljo, jo trikrat poljubil. Ginjeni so jo poljubili tudi mornarji in se zahvalili Bogu za pomoč in čuječnost. Kolumb je potegnil meč in v zgodovinskem jutru 12. oktobra 1492. slovesno proglasil otok za svojino španskega kralja in ga krstil na ime San Salvador (Odrešenik) in pred križem, ki so ga vsadili v zemljo, molil za vse poznejše osvajalce zemlje predpisano molitev: »O Gospod, večni in vsegamogočni Bog, ki si s svojo sveto besedo ustvaril nebo in zemljo in morje, naj bo Tvoje ime čaščeno in slavljeno povsod. Vse-mogočni, bodi zahvaljen, ki si se ponižal in dovolil svojemu ponižnemu hlapcu, da oznani in poveleča Tvoje sveto ime tudi v tem oddaljenem svetu...«

Tedaj je Kolumb nastopil že kot namestnik kralja in prvo je bilo: zaprisegel je svoje ljudi.

Otočani so se počasi približevali.⁹ Ladje so jim bile prava čudesa, mornarji nepojmljiva bitja. Izza grmovja so oprezovali in se niso upali blizu. Nošnja jim je bila tuja, oklepi neznani, sami so bili pa nagi in pobarvani z raznimi barvami. V Špancih so videli nad-naturna bitja, skoro božanstva. Kolumb je mislil, da

Prihod Kolumbov

je zadel na otočje Indije in je prebivalce imenoval Indijance. Ime se je prijelo in še kesneje so obdržali to ime vsi prvotni prebivalci Amerike. Španci so radovedno ogledovali visoke postave ljudi rdečkasto

⁹ Kolumb piše, da so bili »nagi, brez mere in uteži, brez prokletega denarja, brez prava in zvitih sodnikov, brez knjig, zadovoljni z naravnimi darovi in brez skrbi za bodočnost, uživajoči res pravo zlato dobo«. Železa niso poznali, zlato nabirali v produ rek, hiše postavljali iz trstičja, jih krili z listi palm. Enoženstvo je bilo v veljavi, tatov niso poznali, če se je pa kdo tako daleč izpozabil, da je kaj ukral, je bil kaznovan s smrtjo.

rumene polti, ki so še živeli v najnavadnejših razmerah. Obleke niso poznali, železa tudi ne, orožje jim je bil lok in puščica, na njej pritrjena koščena konica ali pa izoščen kamen. Kolumb je med nje razdelil steklene bisere, razne igrače in glej, sprejemali so z največjo hvaležnostjo, kot bi jim pokladal neizmerno bogastvo.

Otok je bil bujno zaraščen, poln nepojmljivih lepot in drugi dan je bilo obrežje polno Indijancev; nosili so darove s seboj in zavidali sorojake, ki so bili že bogato obdarovani. Ukročenih papig so imeli v izobilju, nekateri velike klopke sukanca iz bombaža, nekateri pa svojevrstnega kruha, napravljenega iz korrenik, z imenom Juka. Le malo pa je bilo opaziti zlatega nakitja. Pa tudi to so Indijanci radi zameňjali s steklenim. In ko so spoznali, da belokožci iščejo zgolj zlato, so jim kazali proti jugu, češ, da je tam zlata v izobilju.

Kolumb je bil trdno prepričan, da se je usidral na otoku nasproti Kathai (Severna Kitajska) in da ni več daleč od dežele Cipangu, kjer je zlata v kupih.

Objadral je otok, drugi dan pa se pripravil za odhod, da poišče zlato, obljubljeno deželo. S seboj je vzel sedem Indijancev, da se priuče španščine in bi mu bili tolmači. Zdi se, da prosta volja Indijancev ni baš odločevala.

16. oktobra 1492 se je izkrcał na drugem otoku in ga imenoval Santa Maria. Indijanci so se mu povsod umikali. Toda ko so spoznali, da je radodaren, so se mu približevali in vzhičeno sprejemali stekleno nakitje. Obkolili so ladje in nanosili, kar so premogli.

Na drugem otoku, imenoval ga je Fernandina, je našel prav tako Indijance, toda že bolj kultivirane; ženske so se odevale in tudi bivališča so imeli boljša. Otok je bil lep, rastlinstvo bujno, zlata pa ni bilo in to je mornarje jezilo, čeprav so jim Indijanci tudi na tem otoku kazali, da se nedaleč kopicijo cele gore zlata. Kolumb je krožaril med otoki, ni pa zadel zlatih

rudnikov; Indijanci so mu še vedno kazali le proti jugu. 24. oktobra 1492 se je izkrcal — odkril je otok Cuba (izgov. Kuba) (Kolumb je imel otok za celino), ki je bil po rastlinstvu eden najlepših. Koče so stale pod drevesi, vse je pričalo o gosti naseljenosti — ribičev. Šele po dolgem oklevanju so se bližali prebivalci iz svojih koč, se upali k ladjam. Toda zlata nikjer. Na Cubi je Kolumb prvič v svojem življenju oprezoval kadilce tobaka in se ni mogel načuditi, kako je mogoče vdihavati dim.

Ko je nekaj časa obkrožal obrežje Cube, je odkril nekaj majhnih otokov in spoznal, da se prebivalstvo izogiblje, da zažiga na grebenih kresove. Kesneje je izvedel, da se ljudje umikajo svojim preganjalcem Karibcem, divjemu plemenu, ki je svoje ujetnike peklo. Isto se mu je zgodilo na otoku Haiti: Kolumb mu je vzdal radi sličnosti s španskimi nasadi ime Española (izgov. Espanjola). Njegovi tolmači so se tresli od groze pred Karibci, ki so po pripovedovanju Indijancev napadali mirne vasi in jih požigali, žene in ujetnike pa tirali s seboj, zapisane smrti. No, pa zgodilo se jim ni nič. Kralj dotične pokrajine, najbrž odličnega rodu, je poslal s posebnim čolnom svoja darila v zlato in raznih indijanskih redkostih. Karibci, nekaki roparski priseljenci, pred katerimi domačini niso imeli miru, so imeli v posesti razne predele. Da pa Kolumbovih ladij niso napadli, je pač uvidevno, ker moderno orožje jim je bilo povsem neznano in so tudi oni smatrali Špance za višja bitja.

Kolumb se je kopal v sreči in vsa pripovedovanja in namigavanja otočanov so mu utrjevala vero, da ni več daleč od svojega cilja, zlasti, ko je zvedel o kralju, ki stanuje v zlati palači in mu je iz zlata tron in vse. Mogoče, da Kolumbu ni šlo toliko zase, presenetiti je najbrž hotel kralja in kraljico, ko bi jima nagromadil pred tron neizmerne količine zlata.

Otok Española je imel za čudežni otok, ki ga je Marco Polo opisoval pod imenom Cipangu. V tem

mnenju ga je utrjevalo tudi povabilo, ki ga je dobil od velikega kralja (kacika) Gaunahari, da ga obiše. Kolumb je težko čakal ure, ko bo ugledal kraljevi dvorec čudežne dežele in je ukazal odpluti v smeri, kakor so jo naznačili odposlanci kralja. 24. decembra, na sveti večer, so ladje odplule in Kolumb, utrujen in nič hu-

Pokrajina na otoku

dega sluteč, je prepustil ladjo izkušenemu mornarju, ta pa mladiču. Mladi mornar še ni bil več težavnega posla in ko je ladja Santa Maria treščila v veliko sipino, si ni znal pomagati. Klical je sicer na pomoč, toda bilo je že prepozno. Poveljnik Niñe je s težavo rešil celo posadko in vso zalogo ladje Santa Maria.

Kolumba je izguba seveda bolela, utolažil se je šele na dvoru kralja Guanaharija, kjer je dobil bogata zlata darila in še smer gorovja, kjer bi naj bilo zlata v izobilju. Skoraj ves dan se je zabaval na dvoru, čudovita postrežljivost ga je do solz ganila in od srca

je vzljubil otočane, katerih kralj je tarnal, da jih napadajo Karibci, oboroženi z loki in odvajajo s seboj žene in moške, koče pa požigajo. Ko mu je Kolumb obljubil pomoč, so darila kar deževala. Da bi pa pokazal, kaj premorejo Španci, je pred celim dvorom izprožil puško in top. Indijanci so od groze popadali na tla in strahoma opazovali čudežne naprave, ki so klestile veje in lomile drevje. Utolažili so se, ko jim je Kolumb zagotovil, da bo strašno orožje rabil samo proti sovražnikom njihovega kralja. Kolumb si je pridobil neomajno zaupanje in pri slovesu je dobil zlata, zlato krono, zlato masko, da se mu je zahotelo v Španijo, kjer bi razodel vse odkrite skrivnosti kralju in kraljici. Trdno se je namenil, da skoraj odpotuje. Toda zaskrbelo ga je. Ostala mu je samo še ladja Niña. Poveljnik Pinzon je iz grabežljive strasti s Pinto že prej krenil svojo pot, misleč, da si nakopiči zlata. Zavil je proti jugu na Haiti, koder si je res nabral bogatega plena, od tamošnjih prebivalcev je pa zvedel, da je nedaleč otok Jamaya (Jamaica, izgov. Jamajka), odkoder ni več mnogo do celine. Kolumb bi Pinzonovo početje lahko kaznoval, toda bil mu je hvaležen, da je s svojim vplivom sploh pripomogel do ekspedicije. Spoznal pa je, da plemeniti nameni, ki jih je gojil sam, niso pronikli v duše ostalih in da jih je omamil pohlep po zlatu. Potrpel je in zaupal še naprej svoji sreči in božji pomoči. Piše med drugim: »Kajti pri vsem početju v začetku in na koncu mi je bilo samo na tem, da prispevam k razmahu in slavi Kristusove vere in pa da v to deželo ne zaide človek, ki ni dober kristjan.« Bal se je tudi, da bi ga Pinzon ne prehitel in se v Španiji ponašal na njegov račun, zato je z odhodom hitel.

Med mornarji jih je bilo dosti, ki jim ni bilo za povratek. Všeč so jim bile pokrajine, ljudstvo je bilo mirno in postrežljivo, breskrbno rožnato življenje se je smehljalo in jih vabilo: ostanite tukaj.

Kolumbu je prav prišlo to navdušenje, kako tudi ne! Saj ga je že skrbelo, kako bo spravil moštvo dveh ladij na eno. Iz razvalin ponesrečene ladje je postavil nekakšno trdnjavo, v njej so se nastanili mornarji, ki naj bi v odsotnosti Kolumba iskali zlato in pripravljali bogastvo za obubožano Španško. »Ko se vrnem nazaj, naložim zlata cele tone in kralju ne bo težko osvojiti sveto deželo,« si je mislil in bodril prve španske koloniste, katerih trdnjavo je krstil z imenom **N a v i d a d** (Božič).

4. januarja 1493. je bil pripravljen za odhod. Solnce je pravkar pozlatilo čudežno obrežje, slovo je bilo ganljivo in ladja Niña je zapustila otok. Čez dva dni se je pridružila še Pinta.

Obupna vožnja v domovino

Bili so dnevi in bile so noči, mirne, mirno tudi morje in ladji sta se prijetno zibali po morju, vsem je pa tlela v srcih vroča želja, čimprej priti domov. Sredi februarja se je pa morje razburkalo, metalo ladji iz vala v val, ju zaobračalo in nagibalo; človeška moč ni zalegla nič, vihar se je igral z njima in vsem se je zdelo, da jih zdaj in zdaj požre valovje. Vsi so čakali usodne minute in še Kolumb je postal malo-dušen. V obupni stiski se je vse moštvo zateklo k molitvi in iskalo pomoči pri Mariji, Morski zvezdi. Vihar se pa ni poglel. Tedaj je Kolumb sklenil, da žrebajo, kdo naj gre po srečni poti na božjo pot k Prečisti devici v Guadelupi. Kogar določi žreb, mora zaobljubo izvršiti in prižgati pred milostno podobo težko svečo. Kolikor je bilo mož, so nasuli v vrečico grahovih zrn, le eno zrno je bilo zaznamenovano s križem. In glejte, žreb je določil Kolumba, da zadosti zaobljubi posadke. In še so žrebali. Zaobljubljena je bila še božja pot v Loretto in božja pot v St. Claire (izgov. St. Kler), kjer bi se naj romar ustavil za eno noč in prisostvoval daritvi sv. maše. Zadnjo zaobljubo je moral

izvršiti tudi Kolumb; žreb je tako usodil. Vsak mornar zase je pa za rešitev svojega življenja v srečo sklenil, v kar je že imel največ zaupanja.

Vihar je bil pa vedno jačji in skoro vsako upanje na srečno vrnitev je ugasnilo. Kolumb je bil že na vse pripravljen. Na pergament je napisal svoje poročilo, naznačil svojo pot, opisal odkrito zemljo in to svojo oporoko spravil v nepremočljivi zaboj in ga vrgel v morje. Upal je, da bo naključje hotelo in da bo kralj obveščen o nesreči ladje in o pridobljeni zemlji.

Valovje ni ponehalo, vse je bilo pripravljeno na najstrašnejše. Toda čudo! Lepega jutra se je nebo zjasnilo, vihar se^e je polegel, v dušah strtih mornarjev je zagorelo upanje: rešeni smo! Pristali so na Azorskih otokih in se na otoku Santa Maria že hoteli oddolžiti nebeški pomoči. Del moštva je bil na otoku — ujet in po dolgem pregovarjanju jih je portugalski oblastnik izpustil. Kolumb je pa moral predložiti vse listine, da je v resnici namestnik španskega kralja v odkritem ozemlju. Videti je, da je Portugalska obžalovala, ker je zavrnila Kolumba, s katerim se je okoristila Španija. Ni se niti spočil, že je moral naprej in čim bliže je bil cilju, tem bolj so divjali valovi. Tirali so ladjo po svoji mili volji, pomagala niso ne jadra ne krmila. Vse je kazalo, da bodo v bližini domovine našli skupni grob v globočini morja. Vihar je potrgal jadra in v najhujšem metežu je vrglo ladjo v bližini Cinte na obrežje. Prav čudežno so se rešili; obrežani so ladjo opazovali in kleče molili za usodo mornarjev, z življenjem katerih se je igralo prostrano morje. Izmučeni, groza prečutih noči je na obrazih zarisala neizbrisne znake, so se izkrcali, sprejela jih je pa številna množica ljudi, ki se ni mogla načuditi čudežni rešitvi. Kolumb je bil povabljen na dvor portugalskega kralja, ki ga je sprejel z vsemi častmi, človeka, katerega je nedavno odslovil kot predrznega pustolovca. Na petek, 15. marca 1493 ga je sprejelo mesto Palos, in kmalu je mogel o svojih uspehih poročati

kralju.¹⁰ Glede odkritja je napisal v svojem poročilu: »Naj se moja namera ne šteje v dobro meni, temveč sveti katoliški veri, verni pobožnosti naših kraljev; kajti Gospod mi je dodelil milost, da sem dosegel, kar ljudem še na misel ni prišlo; ker Gospod dostikrat usliši vztrajno molitev svojega hlapca tudi v stvareh, ki se zde nemogoče. Tako se je zgodilo z menoj, da se mi je posrečila namera, ki si je dosedaj še ni nikdo izmed smrtnikov niti v mislih započel.«

Kolumb je mahoma postal slaven in ni mu bilo več težko dobiti ljudi in denarja za nadaljnja potovanja.

Druga Kolumbova pot preko Oceana

Kolumb ni mogel počivati, neutešena želja ga je vabila na odkrita otočja, zahotelo se mu je novih svetov, rad bi bil bogato poplačal kraljevo in kraljičino ljubeznivost. Že 25. septembra 1493. je odjadral, tedaj s 17 ladjami in s posadko 1500 mož. Vŕsak se je čutil srečnega, kdor je mogel z njim.

Vozil je po znani, stari poti, le da se je proti koncu nagibal malo bolj južno in zadel na lok Antilov, ki se pno od otoka Portorico (izgov. Portoriko) do izliva Orinoco (izgov. Orinoko) v zgornjem delu južne Amerike. 3. novembra 1493. se je približal hribovitemu otoku in ker je bilo na nedeljo, je otok dobil ime Dominica (izgov. Dominika). Objadral je še šest otokov; ljudi ni nikjer opazil, dokler se ni ustavil na otoku Guadeloupe. Sledovi so pričali o ljudeh — ljudožrcih. V bližini je bilo dosti majhnih otokov, največjega iz-

¹⁰ Sprevod in sprejem je bil kraljevski. Pot do dvora je bila pot zmagoslavja. Pred njim so šli Indijanci, ki jih je pripeljal v Evropo, nosili so redke ptice, zlato in drugo, za njimi Kolumb. Kraljeva dvojica ga je sprejela stoje. Bil je deležen največje časti. Vse je bilo navdušeno in ves evropski svet se je zanimal za poročila. Papež jih je prebiral še pozno v noč, angleški kralj Henrik VII. je pa vzkliknil, da je odkritje bolj božjega kot človeškega značaja.

med njih si je izbral in ga imenoval Santa Cruz (izgov. Santa Krus) (Sv. Križ). Na tem in na otoku P o r t o - r i c o je našel karibske vasi, seveda prazne, ker so prebivalci zbežali v hribe.

Kolumb se na tem velikem in izredno rodovitnem otoku ni dolgo zadržal, hotel je videti posadko na otoku Haiti, mikalo ga je pa tudi zlato, ki so ga kolonisti N a v i d a d a najbrž že nakopičili. 22. novembra 1493. je prijadral do otoka Haiti, 27. novembra 1493. pa do luke, kjer bi morala živeti naselbina. Na topovske pozdrave ni bilo odzdrava, iz bujnih gozdov je samo odjeknilo. Nikogar ni bilo opaziti. Šele ponoči so se bližali ladjam indijanski čolni, brat kralja Guanahari je iskal admirala Kolumba. Tedaj je zvedel tudi o usodi naseljenih Špancev. Prevezela jih je lakota po zlatu, zapravili so si prijateljstvo kralja in prebivalcev, zadela jih je kruta usoda. Prebivalci so vse pobili, trdnjavo pa porušili. Razočaran je Kolumb zapustil luko in si poiskal drugo mesto na otoku in tam ustanovil naselbino, prav za prav mesto, z imenom Isabella.

Iz ladij so prepeljali domače živali: konje, govedo, koze, ovce, svinje, pse in perutnino in novi kolonisti bi naj pričeli obdelovati zemljo in skrbeti za smotreno izkoriščanje naravnih bogastev. Seveda, kolonistom to ni ugajalo. Sanjali so o zlatem bogastvu, delali naj bi jim pa kot sužnji rjavopolti domačini. Kolumb je to čutil in poslal v domovino 12 ladij, da pripeljejo še živeža, orožja, zdravil in obleke. Poslal je z ladjami tudi svoje poročilo in nekaj kosov zlata in s tem zadušil nastajajoče godrnjanje; kajti stroški za ladje in za ekspedicijo so bili ogromni. Prepustil je bratu mesto, sam se pa preril s 400 možmi v notranjost otoka. Zašel je v čudežne pokrajine, gosto naseljene. Dobil je obilo zlata in vse za ničvredno stekleno drobnarijo. Ni ga dolgo držalo, napeli so jadra, hotel je proti jugu, da odkrije neizčrpne vire zlata.

Maja meseca 1494. se je izkrcal na otoku *J a m a i c a* (izgov. Jamajka).

Odtod je potoval na otok Cuba, med potjo pa odkril celo vrsto majhnih, izredno lepih otokov, ki jim je dal ime: Vrtovi kraljčini. Preiskoval je obalo otoka Cube, še vedno verujoč, da ima pred seboj celino. Na otoku je bil dobro sprejet; neko nedeljo se je vračal od sv. maše, pa ga ustavi 80 letni starček, otočan in ga nagovori: »Kar si delal, si dobro napravil, zdi se mi, da si se zahvaljeval Bogu. Prav! Toda, ne prevzemi se, če prihajaš z močjo in zasedaš zemljo. Če si umrljiv, glej, da ne žališ tistih, ki te niso užalostili.« Ko je zaznal, da je tudi Kolumb smrtnik in podložnik kralja, je hotel s Kolumbom do mogočnega kralja. Komaj so mu otroci ubranili.

Na otoku Haiti je Kolumb zbolel in bati se je bilo, da umre. Zdravil se je v Isabelli.

Odslej so se pa nad Kolumbom začeli zbirati temni oblaki. Zlatih zakladov ni našel, zavistneži so skrivaj rovarili proti njemu, češ, da je on kriv bede prebivalcev in kolonistov. Kolonisti so pa izmozgavali prebivalce in ovirali vsako uspešnejšo razširjanje evropske kulture in krščanske vere. Nič čudnega, da so mu napori zhrahljali zdravje.

Indijanci so pa med tem pripravljali celo vojsko in hoteli pokončati vso naselbino. Kolumb je imel 200 pešcev in 20 konjenikov, in seveda neprimerno boljše in izdatnejše orožje. Na vsakega Španca je prišlo do 500 Indijancev in boj se je vnel 27. marca 1495. Premagani so bili Indijanci, njih kralj je bil celo ujet. Kolumb je deželi naložil občutno kazen. Na vsako glavo je prišlo letno okrog 120 zlatov. Indijanci se za kazen večinoma niso zmenili, zapustili so svoja bivališča in se umaknili v hribe in baje jih je v trmoglavosti od lakote pomrlo okrog 50.000.¹¹

¹¹ Kazen je bila pa tudi v resnici prehuda. Globo so neizprosno izterjevali in kdor je plačal, je dobil za potrdilo bakren novčič; nositi ga je moral na vratu. Kdor bi bil brez tega, je

Leta 1495. se je vrnil na Špansko, da pomiri razburjene duhove na dvoru; kajti zlata se jim je zdelo premalo, Kolumbove obljube so bile pa še v živem spominu. Nič več ni bil tako slovesno sprejet, sam je pa tudi že spoznal, da bo s kolonizacijo še dosti naporov, zlasti, ker je vlada pošiljala na nove otoke zločince, ki nikakor niso mogli in tudi niso hoteli iz kolonij napraviti tega, kar bi tamošnji rodovi zaslužili in česar je pričakoval Kolumb in je pričakoval kralj. Vožnja v domovino je bila ena najtežjih.

Vendar pa upanja še ni izgubil, z mladeniško svežostjo je šel na delo.

Tretje Kolumbovo potovanje preko Oceana

Kakor rečeno, sprejet je bil že bolj hladno, med ljudstvom so bila že raztresena razna sumničenja. Kralj in kraljica sta mu pa le še zaupala.

Kolumb je hotel ovreči vsa sumničenja in godrnjanja in v letu 1498. je odjadrал v tretje. Nagibal se je še bolj proti jugu, z namenom, da prekorači ekvator. Od vročine se je pa topila smola na ladji in so odnehali obroči na sodih in moral je zaokreniti. Zadel je na otok Trinidad, prejadral preliv in obstal v zalivu Paria; južno se je izlivala mogočna reka Orinoco in Kolumb je bil trdno uverjen, da ima pred seboj celino, in sicer celino Azije, ogromna reka pa da teče iz »paradiža«. Obala je bila bujna in posejana s kočami tamošnjih prebivalcev. Mislil je, da ugleda pred seboj črnce. Toda zmotil se je. Počasi so se mu približevale visokorastle postave z dolgimi in gladkimi lasmi in vse obložene z zlatim in bisernim nakitjem. Prebivalci so bili vljudni in postrež-

bil kaznovan. Ko je kazen znižal za polovico, še niso mogli v redu odplačevati. Zapustili so pa dolino in pobegnili v hribe, upajoči, da bo tujce pregnala lakota in bodo morali z otoka. Kajti vsa dela so bila na plečih brezpravnih Indijancev in nič ni čudnega, da so Evropejce zasovražili.

ljivi in vse svoje dragocenosti so brez premisleka zamenjali s stekleno ropotijo.

Obale pa ni več preiskoval, odhitel je na otok Española (Haiti), da si ogleda kolonijo. Našel je vse v popolnem neredu. Izkoriščani in zaslužnjeni Indijanci so se upirali, med kolonisti samimi so se pa našli tudi zarotniki, ki so pri španski vladi ostro nastopali proti Kolumbu in mu odpovedali pokorščino. Presedal jim je že kot tujec, zavist jim je podžigala njegova oblast, radi bi se ga bili iznebili in po svoji nebrzdani volji gospodarili nad imetjem in življenjem podložnih Indijancev; ker ni šlo drugače, so se okoristili s klevetami.

Naselniki in tudi Kolumb so prosili kralja, naj pošlje svojega odposlanca, da ustvari v kolonijah red in mir in Ferdinand je izbral izkušenega upravnega uradnika, Francisca de Bobadillo (izgov. Franciska de Bobadillo); ker pa razmer v kolonijah ni poznal, je zato razumljivo, da je najprej zaslišal koloniste in veroval v krivdo Kolumba in njegovega brata Bartolomeja, ki je bil vsekakor bolj energičen. Odredbam odposlanca se je Kolumb pokoril in zgodilo se je, kar bi se zgoditi ne smelo. Kolumb je moral s svojimi brati vred v verigah na Španško. Bridko je bil Kolumb poplačan za svoj trud in zdi se, da je bila njegova vožnja v Španijo pravi križev pot, zlasti če upoštevamo tedanje razmere, ki z jetniki niso poznale posebnih milosti. Je pa vsekakor žalostno za špansko zgodovino, da je moral mož, ki je kralju položil pred noge neizmerno bogastvo odkritih dežel, na odgovor pred kralja v verigah. Poveljnika ladje je bilo sicer sram takega početja in hotel mu je odvzeti verige. Kolumb je uslugo odklonil, češ, naj vidi svet, kako vlada ravna s svojimi dobrotniki.

Na Španskem so mu verige odvzeli, ljudstvo je bilo razjarjeno nad krivico, kraljica se je zjokala od žalosti, dobil je tudi zadoščenje in so mu bile pravice ponovno priznane, toda kraljevi namestnik ni postal

več in za nekaj časa mu je bila prepovedana pot v kolonije. Bobadillo je bil pa odpuščen.¹²

Kolumbu bi morali pač dati boljše in izdatnejše zadoščenje, kakršno je s svojim delom zaslužil. Na ta način je bil prav za prav že uničen in njegovi sovražniki so se odkrito veselili.

Četrta Kolumbova pot preko Oceana

Kolumba je padec silno bolel in v svoji razbolelosti je razmišljal, kako bi z odkritjem še novih svetov dokazal kralju, da edino njemu pripada čast kolonijalnega namestnika kralja. Vlada mu je šla na roko in s štirimi ladjami je 9. maja 1502 zapustil Španijo. Dovoljenje je imel tudi, da se sme nazaj grede ustaviti na otoku Española (Haiti). Kolumb se za odredbo ni dosti brigal, priplul je skoro naravnost v luko, v mesto San Domingo, prestolico kraljevega namestnika Ovanda in zahteval dovoljenje za pristanek. Ovando je zahtevo odklonil, ker je slutil, da bi v komaj pomirjeni koloniji zopet završalo. Moral je naprej in skoro bi bil tudi on žrtev viharjev med otoki. Prav takrat se je potopilo več vračajočih se kolonijalnih ladij in potopil se je tudi Kolumbov sovražnik —

¹² Kolumba so na dvoru zelo zelo očrnili in tudi dvor je bil že prepričan o krivdi Kolumba, da so v kolonijah zgolj nemiri, in da kolonije ne doprinašajo toliko dohodkov, kot bi jih lahko. Kraljici pa tudi ni ugajalo, ker je Kolumb pošiljal Indijance v Evropo, ki bi kot sužnji krili ogromne stroške. Kraljica je Indijance vselej osvobodila. Prav zato se je tudi Bobadilla upal postopati na ta način s Kolumbom, misleč, da bo njegovo dejanje želo priznanje. Poveljnik ladje, ki je vozil uklenjenega Kolumba, je bil bolj uvideven in bolj poznal razpoloženje naroda; prav zato mu je hotel odvzeti verige. Kolumb je baje takrat rekel: »Ne, pustite mi verige! Veličanstvi sta ukazali, da naj se v vsem pokorim, kar mi Bobadilla ukaže. Uklenil me je v verige in nosil jih bom, dokler mi ne velita, da mi jih snamejo. Shranil jih pa bom kot spomin na plačilo, ki si ga je steklo moje delo.« — Verige je v resnici vedno hranil, koder je bival in je celo zahteval, da morajo z njim v grob.

Bobadilla. Kolumb je vožnjo natovorjenih ladij odsvetoval, Ovando se pa za nasvete ni brigal.¹³

Kolumb je krenil z ladjami v smeri proti jugozapadu. Pristal je v zalivu Honduras in vozil potem ob obali do zaliva Darien. Na tej vožnji je zaznal poročila, da je na oni strani tudi morje, toda do tja se ni povzpел. Naletel je na kulturno precej visoko stoječe prebivalce; bili so oblečeni, oboroženi z bakrenimi sekirami, posodo so poznali iz marmorja, kazali pa še na bogatejšo deželo na jugu. Prvikrat je tu videl aligatorja, ameriškega krokodila. Kolumba je tirala želja po zlatu naprej. Cele plošče zlata je dobil in prodiral dalje do panamske ožine (1. 1502., 2. nov.), katere pa ni prešel; ladje so bile stare in črvice in moral je skrbeti, da čim prej pride na varno. Radi silnih viharjev je moral pristati na Jamaici, drugače bi se vse potopilo. Od tam je poslal na Espaňolo dva čolna in prosil za pomoč. Ovando se še zmenil ni, in sedem mesecev je moral Kolumb živeti med Indijanci in bil v vedni nevarnosti, da mu končajo življenje. Z vsemi zvijačami si je pomagal, da je dobil od njih potrebni živež, drugače bi ga pustili od lakote umreti. Prav mu je prišel zlasti lunin mrk (29. febr. 1504). Napovedoval ga je naprej in ko so Indijanci mislili, da ima belokožec oblast tudi nad nebesnimi svetovi, so se ga bali in mu prinašali hrane.

Edino to ga je rešilo, da je prav za prav zlorabil lahkovernost in vražarstvo tamošnjih rodov, ki so v vsakem pojavu narave videli čuda svojih božanstev.

Ovando bi ga bil pustil brez pomoči na otoku, če bi vmes ne posegla duhovščina, ki je pretila s cer-

¹³ Na tej vožnji sta Kolumba spremljala njegov sin Fernando in brat Bartolomej. V San Domingu je bilo natovorjenih 28 ladij, ki naj bi peljale v Španijo zlato, izkopano v tamošnjih rudnikih. Transport je vodil Bobadilla. Kolumb, ki je že dobro poznal tamošnje morje in imel že preračunano, kdaj se pojavljajo viharji, je odhod odsvetoval. Nasvet je bil dragocen. Ker ga pa niso upoštevali, se je potopilo 20 ladij, ki so vsebovale za 800.000 zlatov zlate rude.

kvenimi kaznimi za toliko nehvaležnost; končno je poslal z ladjo po Kolumba.¹⁴

S svoje zadnje poti se je vrnil 12. septembra 1504. Bil je telesno že onemogel, bil pa radi težkih razočaranj tudi duševno strt.

Njegovi zadnji dnevi

Komaj se je vrnil, je umrla njegova zaščitnica, kraljica Izabella, kralj Ferdinand mu pa ni bil naklonjen. Nihče, razen nekaterih prijateljev, se ga ni spominjal, bil je pozabljen in skoro popolnoma zapuščen umrl v halji Frančiškovega reda v Balladolidu dne 20. maja 1506.

Umrl je v siromaštvu, čeprav bi si bil na svojih potovanjih lahko nakopičil zlata in dragih biserov. In kakor za življenja ni imel nikjer obstanka, tako se tudi njegove kosti niso mogle spokojiti. Že l. 1513. so njegove zemske ostanke prenesli v Sevillo v samostan Sv. Marije, med leti 1540—1559 je pa že počival, — bila je njegova želja, — na otoku Haiti, ki ga je sam odkril. V cerkvi mesta Santo Domingo na Haiti so mu postavili grob poleg sina Diega, vnukov in brata Bartolomeja. Toda Španci so izgubili Haiti in Kolumbove kosti so romale na Kubo in ko so izgubili še Kubo, so morale zopet v Sevillo. Svet pa, ki ga je

¹⁴ Koliko je moral pretrpeti Kolumb, je razvidno iz njegovega dnevnika, v katerem je zapisal: »Do sedaj sem jokal za druge, imej pa sedaj usmiljenje z menoj, o Bog, in zame jokajte, ljudje božji! Posvetnega premoženja nimam, niti beliča nimam pri sebi. Sem kot vkovan tu v Indiji, sam v svoji osirotelosti, strt in čakam, čakam zadnje ure. Okrog mene so divjaki, cerkve in duhovnika ni, bojim se za dušo, če se poslovi od tega sveta. Kdor ima še kaj srca, kdor še ljubi resnico in pravico, zjokaj se zame!« — Ovando je delal z njim nečloveško, kot bi ga hotel obsoditi na počasno umiranje. S čolnom mu je sicer odposlal vina in slanine in pismo, da ni na razpolago nobene ladje. Čoln je zginil in Kolumb je bil zopet sam, obupajoč na vsako pomoč. Čast pošteni duhovščini, ki je z najostrejšimi nastopi preprečila Ovandovo namero in rešila Kolumbu življenje.

prav za prav vsega odkril Kolumb, ne nosi njegovega imena, pač pa se imenuje Amerika po možu Amerigo, ki je sestavil zemljevid novega sveta. To je sicer eno mnenje glede imena Amerike. Sedanji zgodovinar Massimo Soto-Hall pa zgovorno trdi, da je Amerika dobila ime ali po gorovju Amerik, ali pa po legendarinem imenu glavnega mesta srednje Amerike, Amerikopan. Sicer so bili pa istega mnenja tudi francoski zgodovinarji že v šestnajstem stoletju.

Narodi odkritega sveta

V dobi, ko je Kolumb pristal na otokih Antilov, je tam našel po njegovem mnenju različne narode. Seveda, ker ni poznal jezika, so njegove sodbe nekam čudne, končno veljavno pa še danes ne vemo, kakšne mešanice plemenov so posedale otoke. Izkazalo se je kot najverjetnejše, da so se vselili na Antile narodi iz južne Amerike. Kdaj, je zavito v meglo.

Nekaj stoletij pred Kolumbom je bil v območju severnega dela Amazonke najbolj razširjen rod — **A r u a k o v**, pač izmed najstarejših narodov Amerike. Rod Aruakov je bil po svojem bistvu navezan zgolj na celino, njegove ločine so se pa oddaljile in so jih razmere primorale, da so postali rodovi ribičev in pomorščakov. Kultura Aruakov je bila vsekakor že na precejšnji stopnji. Poznali so poljedelstvo in so si njih pridobitve osvojili vsi narodi. Poznali so takozvano manjok, katere korenine so skoro vsem plemenom služile kot najizdatnejša hrana. Treba je bilo iztisniti iz njih sok, ki je vseboval strupeno modro galico. Značilno zanje je tudi, da so bili v vseh dobah najboljši lončarji, dasi se do večje kulture nikoli niso dvignili, čeprav so v nravnem oziru prednjačili in se ogabnih navad bojevitih plemen nikoli niso navzeli. Edino rod Aruakov svojih ujetnikov ali vojnih žrtev ni porabil za pojedine, kot je bil običaj pri drugih rodovih.

Ločine rodu Aruak, ki so se posvetile ribištvu in morju, so zasedle vse Antilske otoke in domneva se, da so bili prav Aruaki prvi naseljenci teh otokov. Bavili so se z ribištvom, le v manjšem obsegu s poljedelstvom. Krištof Kolumb je sam spoznal njihovo miroljubnost in uslužnost in če bi kolonisti znali pametno ravnati z njimi, bi kolonije bile vse nekaj drugega in ne mrtvašnica ondotnih domačinov.

Mlajši rod, imenovan Karibci, je izhajal tudi iz južne Amerike, in sicer iz zgornjega predela reke Tapajoz. Karibci so bili kulturno na zelo nizki stopnji, njih jezik ni znal šteti niti do tri. Bavili so se skoro izključno z ribištvom in ropanjem.

Domovina jim je postala pretesna, narod se je množil in morali so si poiskati novih pokrajin ob rekah ali ob morju. Aruaki in Karibci se med seboj niso mogli, bili so se v večnih bojih in razumljivo je, da so zmagovali bojevitejši in krvoločnejši Karibci. Kolumb jih je že našel na Antilskih otokih in v njegovi dobi so bili vsem indijanskim rodovom strah in trepet.

Karibci so bili od svojega početka ljudožrci. V bojih so najbolj pazili na človeški plen in odvajali so s seboj, kot pri nas svoječasno Turki, v sužnjost žene in dekleta, može in fante. Plen so skrbno čuvali in stražili in ujetnikom se ni baš slabo godilo; hranili so jih dobro, z njimi lepo ravnali in se pripravljali za slavje. Ubogi jetniki so dobro vedeli, kaj jih čaka. Čim se je pričela narodna slavnost, spomin na zmago, so v svoje vrvenje pripeljali ujetnike in jih v najbolj glasnem rajanju poklali, spekli ter se gostili z mesom žrtev. Ženam so prizanašali, toda ne mogoče iz usmiljenja, temveč radi osebne koristi.

Ljudožrstvo se je pri Karibcih gojilo kot obred zmagoslavja, pozneje tudi kot verski obred, ker le malo je verjetno, da bi jih v to priganjala lakota; kajti kot ribiči so imeli hrane v izobilju.

Nič ni čudnega, če so dobili Karibci premoč nad Aruaki in povsem umljivo je, da so imeli v Kolumbovi dobi v posesti skoro vse Antilske otoke. In ker so na svoje roparske pohode hodili sami, žene bi jih samo ovirale, in se tudi brez žen naseljevali v prikladnih predelih, so si ugrabili žene Aruakov. Ko so prišli Španci v Ameriko, se niso mogli načuditi, da so karibske žene govorile drugačni jezik, nego možje, namreč jezik Aruakov. Bile so ugrabljenke, ali pa ostanek iz bojev: može so pri svečanih pojedinah pojedli, žene pa obdržali.

V celem so pa amerikanski narodi bili v času odkritja silno zaostali. Najbolj razviti so že poznali baker, vsi drugi so pa živeli v takozvani kamniti dobi; niso poznali železa, ne bronca, iz kosti in kamenja so si napravljali potrebno orodje, uporabljati so pa že znali bombaž. In take narode je bilo treba vzgojiti z drugačnimi sredstvi kot so delali zločinski kolonisti, ki so sčasoma narode popolnoma uničili, ne oziraje se na zagovornike bednih ljudi — misijonarje.

Vpliv odkritja na Evropo

Če natančno premostrimo namene, katere je imela vlada ali pa imel posameznik pri odkritju Amerike, se nam vsiljuje dvoje odgovorov. Nameni nekaterih so bili plemeniti, nameni nekaterih so bili pa pustolovski. Vlada sama je zasledovala pri vsem: razširjenje svoje oblasti, zboljšati svojo trgovino, dvigniti vrednost svojega denarja, razširiti s svojimi misijonarji katoliško Cerkev. Vsa izseljeniška politika je bila usmerjena v to in samo v to, ker drugih potreb ni bilo, zlasti pa ni govora o pregosti naseljenosti Evrope, za kar so skrbele neprestane vojne. Vse nerodnosti in znana grozodejstva imajo pa na vesti razni mogotci kolonisti, zločinci po poklicu.

Sicer Španiji za ozemlje samo ni bilo dosti, pred očmi ji je bilo samo prirodno bogastvo. Nič čudnega,

če se je premalo brigala za tamošnje narode, ki so izumirali na ljubo pohlepu evropske kulture. Kolikor so mogli omiliti položaj domačinov v novih kolonijah, so ga omilili duhovniki, ki so dostikrat obtoževali državno oblast in morali z vso strogostjo in s svojo osebno nevarnostjo nastopati proti krvosesom dobičkarjev. Z otoki Haiti, Cuba, Portorico, Jamaica je Španija obogatila svoje blagajne, mnogo več bi bila pa lahko dobila, če bi ne hlepela samo po zlatu: na vseh teh otokih so že prej pridelovali tobak, bombaž, kavo in poper. Dasi je vse to Španska tudi poznala in tudi sama že vse gojila razen tobaka, so kolonije tudi v tem mnogo pripomogle do blagostanja. Pozabiti pa ne smemo, da so Amerikanci dobili za tobak, krompir v zameno domače živali iz Evrope, kar je bilo pa največ vredno, pšenico, rž, ječmen in oves ter razno sočivje.

Sklep

Življenjsko delo Krištofa Kolumba, ki ostane v zgodovini človeštva kot svojevrsten mejnik, je bilo in je vsekakor ogromnega pomena. V današnjih razmerah, ko imamo moderne ladje, se niti vmisliti ne moremo v drznost Kolumbovega načrta, danes, ko nam je veda premerila križema vsa pota, niti pojmiti ne moremo Kolumbove vere v svoja dognanja in vere v uspeh. Da ga je v tem podpirala globokovernost v Boga, ne more nihče tajiti. Čeprav je v marsičem, kar je Kolumb napisal, govoril in delal precej bahavosti in zanosa iz vročekrvne nagličnosti, čeprav vemo, da je bil dober mornar, pa slab upravnik, čeprav vemo, da se mu je maščeval pohlep po zlatu — ker je v srcih kolonistov še globlje razrastel —, čeprav vemo, da je v svoji zaletelosti pospeševal trgovino s človeškim blagom, čeprav vemo, da tudi njegovo življenje ni bilo vedno povsem zgledno, je pred nami vedno še kot vzgled vztrajnega moža, ki je v zavesti

svojih sil — in mogoče v slepi ljubezni za vero in državo Španijo grešil, — svojo življenjsko nalogo častno rešil, človeštvu odprl nove svetove, Kristusovemu nauku odprl pa tisoče in tisoče src in kot velik mož, mejnik zgodovine — umrl zato v zapuščenosti.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000076484

COBISS.SI

Za Mis. pisarno: A. Tonkli.

Za Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani: Karel Čeč.

45253

Dosk. 9. VII. 1930
VZEMI IN BERI!

T A B U

DRZNI POHODI PREKO OCEANOV
V PRAŠUME / MED DIVJE NARODE

II

V DEŽELO KRVAVIH MALIKOV

Kolumbova odkritja so razvnela vso Evropo, in skoro vse pomorske dežele so začele tekmovati med seboj. Vsaki je bilo pa na tem, da zasede čim prej in tem več ozemlja in si tako nakopiči bogastva.

Vse je izpričevalo, da so Kolumbova odkritja šele pričetek in da se je nadejati bogatih dežel in novih presenečenj. Zato španska vlada ni štedila in je pošljala številne ekspedicije na morje.

Mehiko, katero je odkril prav za prav Grijalva, je osvojil izredno drzni in pretkani mož, ki si ga je izbral Velasquez (izgov. Velaskvez), upravitelj otoka Cube, in sicer

Ferdinand Cortez,

mož, ki je bil po svoji drznosti sličen Napoleonu, mož, ki je s svojo previdnostjo in izredno politično zrelostjo tedaj prav gotovo nadkriljeval vse sovrstnike. Bil je srednje velike postave, gibčen, toda strasten. Nikoli ni prišel v zadrego, niti tedaj ne, če je s svojo neverjetno drznostjo izzval položaj, ki bi utegnil uničiti

vse njegove ljudi. Svetovna zgodovina pozna le malo ljudi, ki bi se mogli primerjati temu velikanu. Ferdinand Cortez (izgov. KorteZ) se je rodil 1485. v Medellini v Estramaduri na Španskem. Oče mu je bil stotnik pri pešcih; odtod zanimanje za vojaški poklic, za vojaške pustolovščine, dasi ga je oče namenil za drugačni poklic. Bil je sicer dober učenec, obvladal je latinščino in celo v verzih je bil mojster. Studiral je pravo, toda za suhoparno naštevanje in premlevanje paragrafov ni mogel najti veselja; po dveh letih je zapustil vseučilišče in se leta 1504. odločil, da odpotuje — proti odkritim otokom.

Cortez se je na otokih dokaj hitro znašel in se znal kmalu uveljaviti. Velasquezu se je vročekrvni mladenič takoj priljubil, poročil ga je s svojo lepo sorodnico in mu dal vodstvo ladij, ki naj bi odplule proti Mehiki, kjer naj »pregleda obalo, kako je urejena dežela, začne naj z uspešno izmenjavavno trgovino; z ljudmi pa naj ravna človeški, spreobrne naj jih, jim vcepi vdanost do španske krone, končno naj pa poišče izhod proti Aziji«. To je bila njegova naloga in nihče je ni bil bolj vesel kot Cortez.

Že je bil določen dan odhoda, samo znamenja so še čakali, napeli bi bili jadra in se predali valovom. In glej čudo! Velasquez je preklical svojo zapoved in odvzel Cortezu poveljstvo. Posrečilo se je namreč raznim zavidnežem, da so Corteza očrnili, češ da je sebičnež in da hlepi samo za častmi in neodvisnostjo. Cortez je pa imel že vse na svoji strani: 11 ladij, 553 španskih vojakov, 16 jezdecev, 110 mornarjev, 200 Indijancev, 10 gorskih topov in zaloge smodnika. Odjadral je — na svojo pest Takrat je bil star 34 let. Zaupal je v svojo moč in zvestobo vojakov. »Dios es sobre natura« (Bog je nad naravo!), je vzklikal vedno; na ladjo je postavil zastavo s križem, in z nje je blestel napis: Hajdimo, prijatelji, za križem! Le če bomo verni, zmagamo v tem znamenju!«

Na ozemlju Aztekov

Že zdaleč so zapazili obrežje in mornarjem je utripalo srce od skritih želja in načrtov; domovina, — kako daleč je bila za njimi, vendar pa so vsi mislili nanjo, čakali dneva, ko jih zopet sprejme, bogate in slavne. Družina bo preskrbljena, odpočitek bo sladak.

Dne 21. aprila 1519. so se izkrkali na obali cesarstva, kjer je vladal cesar Montezuma. Tam so našli svojega rojaka Akvilarja, ki je bil nedavno ujet in ki se je privadil šegam in jeziku tamošnjih prebivalcev. Pridružil se je Cortezu, z njim Marina (domačini so ji rekli Malinhe) iz rodu Aztekov, ki je obvladala narečja in se delno priučila tudi španščini. Oba sta mu bila dobrodošla, ker tolmača je Cortez krvavo pogrešal. Če bi jih bil imel Kolumb, bi se njegova pota pač zasukala drugače. Cortezu sta tolmača zaleгла za dobršno število vojakov, zlasti pa Marina s svojimi bistrimi nasveti.

Kakor je njegovega prednika Kolumba tirala v nove svetove notranje zgrajena duhovnost, da razširi Kristusov nauk med nevedne, v malikovalstvu blodeče duše Indijancev, tako je tudi Cortezov načrt bil prežet od plemenitega cilja, ki ga naj kot apostol izvede v deželi največjih zablod. Tolmačica Malinhe, sama domačinka, še nedavno vdana veri svojih rojakov, mu je razgalila vso krutost tamošnjega bogoslužja. Nič ni čudnega, da so se mu ježili lasje, nič ni čudnega, da je v njem zaplal sklep, da z vsemi sredstvi reši nedolžne žrtve. Mehikanci so bili izrazito vojaško vzgojen narod in njihov bog vojne je vedno in vedno zahteval žrtev. Pod imenom Azteki so se v Mehiko priselili okrog 1196., kar soglasno izpričujejo razna narodna izročila. Podjarmili so vse rodove in jih deloma tudi pokončali. Azteki se sicer niso bojevali, da si razširijo obseg države, temveč, da si nalove ujetnikov, katere so žrtvovali svojim malikom, ki so imeli svoje svetišče v Mehiki, imenovani Tenohtitlan, usta-

novljeni 1325. V svoji bližini so nalašč pustili dve povsem samostojni državici, ki sta pa morali za hvaležnost plačevati visoke letne davke v obliki — ljudi, ki naj izkrvave na žrtvenikih malikov. Jezuit Motolina je l. 1553. pisal španskemu kralju Karlu V. o nečuvnem dogodku. Tamošnji vladar Ahuicotl (1486—1502) je sezidal v Mehiki nov tempelj. Da proslavi dan odkritja, je bilo določenih 80.400 ljudi, ki bi naj s svojo krvjo škropili nove žrtvenike. Ogromno množico so tirali po štirih ulicah, klanje je trajalo cele tri dni; pošastni malik je dobival še utripajoča srca v svoje žrelo, podivjani narod zaklane žrtve za nečloveške pojedine, misleč, da je tako božja volja.

Malinhe je Cortezu opisala tudi strašne navade duhovnikov. Duhovnik je odsekal ženski glavo, s telesa pa potegnil kožo in se vanjo oblekel. Duhovnikov sin si je s kožo žrtvinega obraza zakril obličje in v sprevodu s svojim očetom povzdignil svečanost malikovanja.

Ne vemo, komu bi spričo tolikih grozodejstev in zablod ostalo srce mirno, ne vemo, kdo ne bi skušal, ublažiti usodo žrtev, in nič se ne smemo čuditi Cortezu, da s sredstvi ni štedil.

Azteki so bili boljše oboroženi in Špancem bolj nevarni kot prebivalci Antiljskih otokov. Že pri vstopu na ozemlje je prišlo do bitke, in sicer pri Tabascu (izgov. Tabasko). Cortez je zmagal, ker je pač imel boljše orožje. Mesto je proglasil za svojino španske krone. Tabaščanci so se vdali, se dali celo krstiti in uničili na ljubo Špancem svoje malike. Že čez nekaj dni je pa prispel v špansko taborišče višji poglavar, odposlanec mehiškega cesarja. Izpraševal je, odkje in zakaj so prišli in česa iščejo. Prinesel je s seboj bogatih darov, zlata, obleke, biserov. Cortez se je pokazal kot izboren diplomat; izdal se je za odposlanca mogočnega vladarja onstran morja. Veliko mehikansko cesarstvo da mu je znano in želi stopiti z

velikim cesarjem v prijateljsko zvezo in v razgovor. Razgrnil je pred odposlancem razne darove, katere da pošilja njegov vladar Montezumi. Seveda se mu je odposlanec čudil, ker ni bil vajen, da bi Montezumov dvor kar na naglico sprejemal tuje goste. Odposlal je tekača na dvor, da o vsem poroča. Ladje in vse zanimivosti so do potankosti naslikali in poslali cesarju, najbolj so se pa čudili konjem in vojaškim vajam, ki so jih Španci med gromom topov in pušk priredili na čast visokemu dostojanstveniku.

Odgovor je dobil Cortez v sedmih dneh. (Urejena je bila tudi že pošta, ki so jo prenašali tekači.) Odposlanec je najprej položil pred Corteza dragocena darila Montezume: najfinejše zlate izdelke, med temi dve veliki skledi, eno iz srebra, eno iz zlata, z darovi pa tudi dal odgovor, češ, da Montezuma silno obžaluje, ker se ne more s Španci razgovarjati, zakaj pota bi bila za Špańce preveč naporna. Cortez je pretkanost Montezume spoznal, nekam čuden se mu je pa zdel njegov nasvet, naj čimprej zapusti deželo.

»Ne morem in ne smem pred obličje svojega vladarja, dokler ne izvršim njegovega ukaza. Če se nisem ustrašil poti preko širokega morja, se ne bom zbal poti do glavnega mesta.« Tak je bil Cortezov odgovor. Čez deset dni je prejel iz dvora do tedaj niti sanjane dragocenosti: zlate kipe raznih živali, na stotine biserov in smaragdov, z zlatom šivane čevlje, z zlatom preprežene tkanine, veliko zlato ploščo z vdelanim solncem in žarki in prav tako veliko srebrno, na njej mesec. Kakor so bili darovi bogati, je bil pa odgovor kratek; v njem je bila že grožnja, naj takoj odpotujejo in si nikoli več ne drznejo stopiti na mehiška tla.

Cortez je uvidel, da ne bo šlo zlepa, v mesto pa je hotel priti za vsako ceno. Še bolj se je pa oklenil svojega načrta, ko so se k njemu zatekli odposlanci mesta Cempoalla, tarnajoč, da njihov rod, Totonaki, težko prenašajo Montezumov jarem in da

vedno iščejo prilike, kako bi se ga iznebili. Cortez je imel že zaveznika, treba ga je bilo le obdržati.

Vse mu je šlo po sreči, bolela ga je samo zavest, da je še vedno odvisen od Velasqueza. Pa tudi tega se je rešil. Ustanovil je naselbino Villa ricade vera Cruz, imenoval upravne uradnike, sam se pa dal voliti za kraljevega zastopnika, odgovornega samo vladi. Vojakom je bilo všeč tako in Cortez je bil njihov neomejeni gospodar.

Svest si svoje moči je obiskal mesto Cempoallo. Španci so korakali skozi čudovite, sočne pokrajine, iz katerih je bogastvo kar žehtelo. Mesto samo je bilo vse okrašeno in je Špance sprejelo z vsem sijajem. Cortez se je sestal s tamošnjim kacikom, Marina je pa tolmačila. »Služabniki velikega kralja Karola smo, ki je vladar brezštevlnih kraljestev in dežel, poslani smo, da odpravimo krivice, da kaznujemo zločince in da oznanimo najvišje povelje: nič več človeških žrtev.« Kacik je kar strmel; v njegovih mislih in v mislih Indijancev je bila samo Cortezova napoved, da prihaja odpravljat krivico in kaznovat zločince in zdelo se jim je, da skoro dožive svobodo; na povelje, naj prenehajo s človeškimi žrtvami, so pa pozabili. Cortez je na pohodu dobro opazoval, niti malenkost mu ni ušla. Doznan je, da so vsi prebivalci malikovalci, ki svojim malikom žrtvujejo celo človeška življenja. Bogovom so darovali še trepetajoča srca, telesa pa so dobile množice pred templji; kose so si razdelili, jih spekli ter pojedli. Svetišča so bila vsa okrvavljena, bolj podobna klavnicam kot pa molivnicam.

Corteza je oboje osupnilo: grozodejstva doslej nepoznanih navad in bogastvo, o katerem niti sanjati ni mogel. Prav s tem je mogel navdušiti in podžgati svoje vojake, ki so bili v svoji gorečnosti pripravljani odpraviti zverinska početja, v svojem pohlepu po zlatu pa tudi pripravljani tvegati vse moči, da se okoristijo in se vrnejo v domovino z bajnim bogastvom.

Kacik je bil radi Cortezovega nastopa in prijaznosti ginjen in mu opisal in orisal vse težave in nadloge rodu: Montezuma zahteva vsako leto cele procesije fantov in deklet, da jih žrtvuje v svojih templjih, ali pa da postanejo dvorni sužnji.

Vsekakor je bil pa Montezuma zelo previden vladar. Cortezov prihod mu je bil že spočetka neljub

Zrtvenik

(Glej tudi naslovno stran)

in vsak njegov korak je dal nadzirati. Nezadovoljni rodovi so se pridružili Cortezu in za kazen je poslal Montezuma v Cempoallo četo svojih vplivnih službanikov, ki so zahtevali 20 fantov in deklet. V Cortezu je zavrela kri, ni se mogel več premagati. Kri nedolžnih žrtev, ki jo je tirjal Montezuma, je že klicala po maščevanju in Cortez se ni dosti pomišljal ter odposlanca zaprl. V deželi je pa šlo od ust do ust: »Tujci — bogovi, nas bodo rešili.« Španci so si pri-

dobili neomejeno zaupanje in ko so rešili vse mesto in pognali sovražnike v beg, so Totonaki razbili svoje bogove — malike in se dali krstiti.

Ni pa imel Cortez opravka samo z divjaki, dušiti je moral tudi zavist med svojimi ljudmi. Kakor proti Kolumbu in vsem raziskovalcem novih dežel, so se tudi proti njemu dvignili zarotniki; nekateri so si nabrali že dosti bogastva, drugi so se zbali naporov. Zbirali so se v mestu Veracruz, kjer so stale ladje. Brez Corteza in njegovih zaupnikov so hoteli odjadrati v Španijo. Cortezova dalekovidnost in pretkanost jim je pa načrt prekrižala. Šel je v Veracruz in požgal vse ladje. Morali so z njim, da zmagajo ali pa umro.

V republiki Tlaskala

Glavno mesto mehiškega cesarstva je bilo še daleč in dosti naporov in bojov je bilo treba pretrpeti. Najprej so morali skozi samostojno državico Tlaskala, v kateri so živela štiri plemena. Sovraštvo do Montezume jim je bilo v krvi in samo čakali so prilike, da se maščujejo. Montezuma jim je oviral trgovino in zato je bila država zelo oškodovana. Cortez je za vse to zvedel in poslal je svoje odposlance v mesto, ki naj bi poglavarje pridobili za Špance. Vse bi šlo gladko, da se ni protivil najvplivnejši poglavar Ksikotekatl, češ, da Španci nikakor ne prihajajo kot blagovestniki, ker bi drugače ne rušili svetišč in sežigali bogov. Odločevati je moralo orožje.

Tlaskalanci so sklicali svoje duhovne in se z njimi posvetovali, ali so Španci nadnaravna bitja ali ne. Duhovni so se pomišljali, svoj sklep pa razodeli prebivalstvu: Španci sicer niso bogovi, so pa otroci solnca in torej dobivajo moč in oblast le od solnca. Napasti jih je treba ponoči, ko so brez moči. Cortez je že moral biti pripravljen na to, kajti njihov napad se je ponesrečil z velikimi izgubami. Sklenili so premirje in končno zavezništvo, nadejajoč se, da bo špan-

sko orožje moglo pokončati tudi mogočnega Montezuma. Tlaskalanci so se poslej izkazali kot najzvestejši zavezniki.

Cortez je o vseh dogodkih vestno poročal svojemu kralju; o zasedenem mestu pa piše, da je čudovito, večje kot Granada v Španiji in bolj utrjeno; glavni trg obiskuje dnevno do 30.000 ljudi. Dobiti je mogoče vse, kar si človek le želeti more.

Najbolj se je pa Cortez zavzel, ko je v mestu našel svojevrstno policijo, kopališča, brivnice, povsod red, snago in vzorno upravo. Cele tri tedne je bil gost dobrodušnega prebivalstva. Ni mu pa kazalo, da bi se še dalje obotavljal, hotel je v glavno mesto mehiškega cesarstva čimprej, dokler si Montezuma ne pridobi močnejših zaveznikov.

Šel je na pot »z upom zmage«. Pridružilo se mu je 6000 Tlaskalancev-prostovoljcev in čim bližje glavnemu mestu cesarstva je prihajal, tem bolj so se mu očrtovale njegove lepote, bogastvo in vzorna uprava, ceste in stavbe.

Španci v „obljubljeni“ deželi

Španci se niso mogli načuditi lepoti in rodovitnosti zemlje; blagrovali so uro, ko so se pridružili Cortezu. Že so se bližali glavnemu mestu, nikjer pa odpora. Presenetilo jih je le cesarjevo odposlanstvo z darovi. Montezuma je želel, naj ne prodirajo, temveč naj se takoj vrnejo, odkoder so prišli. Obljubil je bogatih darov tudi za španskega vladarja, prepovedal pa vhod v mesto, češ, da je vse vojaštvo pripravljeno na odpor, sicer pa da vodi v mesto silno ozka pot in je nemogoče dobiti živil. S tem je bila prav za prav napovedana vojna.

Cortez je pa vztrajal pri svojem, da mora osebno pred Montezumo in izvršiti ukaz svojega vladarja. Kar se pa tiče prehrane, je dejal, Španci niso razvajeni. Montezumo je odgovor osupnil, ni se nadejal

tolike vztrajnosti in drznosti. Uklonil se mu je ponos, misleč, da so Španci bogovi. Odposlal je najvišjega dostojanstvenika, ki je Corteza povabil v mesto.

Vojska se je brzo pomikala. Iz daljave se je že razgledovalo mesto, ki je stalo na otoku sredi velikega jezera. Vidni so že bili visoki stolpi svetišč, velike palače, zidane iz kamenja. Špance je kar mamilo, Cortezu je pa utripalo srce od zmagovitega zanosa. Ob cesti so stale množice prebivalcev, jezero je bilo kar posejano z majhnimi čolni, vse je pričakovalo čudovitih tujcev. Na desni in na levi so se solnčile naselbine, iz jezera so gledale bogato okrašene stavbe. Množice so bile nepregledne, in 450 Špancev je kar vtonilo v njih. Tlaskalanci so se že bali dobro zamišljene zasede in celo Corteza so svarili. Cortez je mislil na vse in bil tudi na vse pripravljen. Žal mu je le bilo, da ni imel številnejše konjenice, katero so divjaki z bojaznijo oprezovali. Konji so se jim zdeli zveri, drugi so pa zopet mislili, da se po cesti pomikajo zmaji.

Tedaj pa se je bližal Montezuma. Množice so se razgrinjale, poklekovalle. Nosili so ga v dragoceni nosilnici. Bil je približno 40 let star, visok in lep. Ko je stopil iz nosilnice, so ga spremljali štirje najvišji državniki. Pred njim so polagali preproge, vezene z zlatom in tudi oblačilo cesarja je bilo iz najdragocenejših tkanin; podplati čevljev so bili zlati, usnje pa obloženo z biserjem. Cesarju nasproti je prijezdil Cortez, skočil s konja in dostojanstveno pozdravil cesarja, na vrat pa mu obesil dragoceno verižico, s čimer je cesarju zelo ustregel. Korakal je poleg cesarja, množice so pa pozdravljale. Tako zmagoslavnega pohoda zlepa ni kdo doživel, in Tlaskalanci niso mogli razumeti, ali se Montezuma le hlina, ali pa pripravlja za Špance past.

8. novembra 1519. so vkorakali Španci v mesto in za bivanje jim je bila odkazana nekdanja cesarska palača. Odkazal jo je Montezuma sam, Cortezu pa

podaril zlato ovratnico. Odslej ga je večkrat obiskal. Pri nekem obisku je Montezuma pripovedoval, da so se njegovi rojaki nekdanj priselili v to deželo in ko jih je njihov bog Kvetcalcoatl pripeljal, se je poslovil rekoč, da se vrne; vrnil se je, rojaki ga pa niso hoteli poznati. Sklenil je, da se maščuje in odšel. Mehikanci so skoro verjeli, da so Španci potomci tega boga, ki se hoče maščevati. O tem ga je prav pretkano prepričal Cortez. Montezuma bi bil skoro priznal Špance za vladarje, hlinil pa je dobrosrčno vladanje, češ, da so ga sosedje samo obrekovali kot trinoga. Tedaj ga je začel Cortez navajati, naj se s podaniki krsti, da tako reši svojo dušo in duše podložnikov. Montezuma se je znal spretno izmikati in prav diplomatsko izpovedal: »Mi verujemo v svoje dobre bogove, dobri so lahko tudi vaši in zato o tem ne govoriva.« Kaj je hotel Cortez? Vzel je bogate darove in se poglobljal v svoje bodoče načrte.

Življenje na dvoru

Montezumova palača je bila izmed vseh najbolj razkošna in izredno velika. Imela je 20 vhodov, troje velikih dvorišč, celo vrsto dvoran, več kot sto obširnih soban. Kamenite stene so bile obložene z dragocenimi preprogami, zlatimi vložki, v njih pa brušeno drago kamenje. Do cesarja je bilo podanikom le težko priti; kdor je pa dosegel to milost, je moral pred vhom obleči v znamenje, da je pred cesarjem ničvredno bitje, zanemarjeno obleko. Obednica je bila v pozlačeni dvorani; stregle so ženske. Dnevno je bilo za kosilo na mizi do 30 jedi. Med jedjo je svirala godba, plesalke so pa zabavale goste z divjim plesom. Po kosilu so pili kakao in kadili cigare. Tobak so upotrebljavali tudi kot razna zdravila.

Mesto je Špance tako zanimalo, da so skoro pozabili na svoj namen. Darov so si že toliko nabrali, da je bil vsak vojak skoro bogataš.

Cortez si je ogledal vse zanimivosti. Dvor je nudil prav vse zbirke živih in mrtvih živali, cele galerije slik in kipov, skrbno negovane krasne nasade.

Ko si je Cortez vse to ogledal, je želel, da vidi glavni trg in največje svetišče mesta. Ker se je Montezuma bal, da bi Španci oskrunili svetišče, jih je spremljal sam. Trg je bil natrpan z vsem mogočim blagom. Kovanega denarja še niso poznali, kot odločilna cena so bila kakaova zrna, pri dražjih izdelkih pa zlati drobci. Corteza je pogled z visokega stolpa na mesto kar očaral in da ga ni pregovoril španski duhovnik, bi bil zahteval od Montezume, da namesti vrhu svetišča katoliško kapelo. Cortez se je vzdržal. Toda ko je zagledal malike, žrtvenik in poleg malikov okrvavljena srca žrtev, se ni mogel načuditi, kako da more Montezuma, ki je drugače moder vladar, v mrtvih malikih častiti bogove. Motezuma je bil užaljen in je skoro ogorčeno rekel: »Ne bi ti pokazal naših bogov, če bi bil vedel, da jih boš sramotil. Za nas so to bogovi, ki nam dajejo in poživljajo življenje in ki nam ustvarjajo vodo in žetev in zmage, če jih prosimo. Zato jih molimo in jim žrtvuemo. Torej, niti besede več o tem.«

Odslej so pa Španci jeli spoznavati, da je Montezumovo gostoljubje samo hinavščina, s katero jih hoče omamiti in končno ugonobiti. Sumnje so jim potrdila skrivna poročila iz Veracruza. Montezuma je velel napasti tamošnje Špance in jih nekaj dal celo umoriti. Vera v nadnaravno moč Špancev je splahnela in Cortez je opazil, da je vse obnašanje prebivalcev nekam prihuljeno in da je vse kot pred nevihto.

Cortez se je nahajal v mestu kot jetnik: naj mu Montezuma odreže dotok vode in dotok živeža, pa je uničen. Umik bi bil čez mostove le otežkočen in prav zlahka bi Mehikanci pomandrli peščico njegovih ljudi; oklenil se je pa smeje, skoro nemogoče misli: Montezuma mora v palačo Špancev, kjer naj bi bil nekak porok za varnost Špancev.

Montezuma — ujetnik

Cortez je svoj načrt dobro premislil, preštudiral vse možnosti, poiskal vse pretkanosti, da na lep način dobi v roke mogočnega cesarja. Lepega dneva mu je napovedal obisk, pripravil vojaštvo, sam pa vzel s seboj pet najpogumnejših častnikov, za kritje pa še 30 vojakov. Za Mehikance ni bilo to nič izrednega, saj se je častna straža za odposlanca mogočnega kralja z Vzhoda spodobila.

Cortez je bil prijazno sprejet. Takoj se je začel pritoževati, da je Montezumov namestnik v Veracruzu umoril nekaj Špancev. Montezuma je tajil, da bi se zgodilo z njegovo vednostjo in je obljubil, da bo zaprl vse udeležence z namestnikom vred. Cortez seveda ni bil zadovoljen, ker njegov namen še ni bil dosežen. Zahteval je od cesarja težjo žrtev; zahteval je, da mora za nekaj časa v palačo, določeno za Špance. Montezumi to ni šlo v glavo in delal se je, kot bi Corteza ne razumel. Šele ko mu je Cortez obrazložil, da to ne bo ponižanje zanj, da bo prav tako neomejen gospodar, se je zavedel in spoznal Cortezovo pretkanost. Cortez je dobro pazil nanj in mu celo zapretil, da ga na mestu prebode, če bi klical svoje ljudi na pomoč. Neki Cortezov nestrpni častnik se je naveličal pogajanj, pa je kriknil: »Kaj bi toliko moledovali, če noče, ga prebodem!« Tedaj se je Montezuma zbal za svoje življenje in ponudil za talce svoji hčeri in sina. Cortez je ponudbo odklonil in Montezuma je moral v palačo Špancev kot — ujetnik. Svoje podanike je moral seveda potolažiti in jih prepričati, da gre prostovoljno. Sicer mu pa v španskem taboru ni bilo nič hudega, kretal se je skoro svobodno.

Medtem so tudi prignali iz Veracruzua povzročitelja in udeležnike umora. Pri zaslišanju so vsi tajili, da bi bil imel tudi Montezuma prste vmes, toda ko so jim zapretili s smrtjo, so se jim razvozljali jeziki in glasno so izpovedali, da so izvršili samo povelje

Montezume. Tedaj pa je tudi v Cortezu zavrela kri. Iz velikega skladišča, nekake cesarske orožarne, je nagromadil vsa kopja, loke in puščice, — grmado zažgal, na ogenj pa pometal krivce pri umoru španskih vojakov.

Smrtni obsodbi je moral prisostvovati tudi Montezuma — in sicer v verigah. Strt in ponižan je stal pred grmado in si ni upal ozreti se po svojih podanikih. Po strašni obsodbi mu je Cortez verige odvezel in mu pojasnil, da je izvršil samo svojo dolžnost, ker radi sličnega zločina bi bil kaznovan celo njegov vladar.

Med prebivalstvom se je že snovala osveta. Voditelj ji je bil Kakama, Montezumov nečak, sam se hoteč polastiti prestola; bil pa je prijet in prepeljan v Mehiko. Tedaj je Cortez primoral Montezumo, da je prisegel zvestobo španskemu vladarju in pregovoriti je moral za to tudi svoj narod. Prebivalstvo je bilo potrto, molče je priseglo in z Montezumo pretakalo solze.

Kaj takega je mogel s svojo pretkanostjo in predrznostjo izvesti samo Cortez. Ko je bila zaprisega končana, je namignil, da bi bila za dokaz vdanosti mogočnemu vladarju Vzhoda potrebna zbirka darov. Pregledal je državne zakladnice, rudnike in si za svojega cesarja nakopičil zlata in draguljev. Montezuma mu je navrgel še zakladnico svojega očeta, češ, naj zve mogočni vladar, da mu jo pošilja v dar M o n t e z u m a.

Ker mu je šlo vse po sreči, je stavil za Montezumo najtežjo zahtevo. Cortezu je bila kapela v palači pretesna, verski obredi naj bi se za Špance vršili na vrhu stopničaste piramide. Montezuma se je posvetoval s svojimi svečeniki in ker ni kazalo drugače, so se vdali. Poleg poganskega svetišča je bilo katoliško svetišče; ljudstvo je jelo godrnjati, da so bogovi užaljeni in je zapretilo Montezumi in svečenikom, da zapuste mesto, če ne razženo nadležne drhali. Cortez pa je le čakal na upor.

Cortez med dvema ognjema

Cortezova poročila o Mehiki so prispela na Špansko koncem leta 1519. Dvor je bil vznemirjen, don Carlos (Karel V.) pa preveč zaposlen s političnimi okolnostmi radi Nemčije, da bi se bil podrobneje zanimal za Corteza. Zato so Cortezovi sovražniki imeli proste roke in ker so bili na odločilnih mestih, so jim šle intrige še dosti izpod rok. Najbolj zagrizen sovražnik Corteza je postal Velasquez, zlasti, ko je čul o neizmernih bogastvih odkrite Mehike. Zbral je 18 ladij, 900 mož, 80 jezdecev in 80 strelcev ter s to ekspedicijo hotel zajeti Corteza. Dasi za to ni dobil odobrenja, se je zanašal na zaslombo ostalih Cortezovih sovražnikov. Ker sam ni mogel na pot, je izročil poveljstvo Narvaezu, ki je dne 23. aprila 1520. pristal v mestu Veracruz. Divjaki so takoj spoznali, da hočejo novodošli rešiti Montezumo in kaznovati Corteza. Montezuma je bil o vsem takoj obveščen in seveda tudi Cortez. Pedru de Alvaradu je pustil 140 mož in topove, sam pa šel s 70 vojaki proti Narvaezovemu taborišču. Med potjo se mu je pridružilo še okoli 180 vojakov, toda napram premoči Narvaeza je bilo 250 mož še vedno smešna peščica.

V temni, deževni noči, ko se Narvaez niti nadejal ni, je Cortez vdrl v taborišče in premagal bahavega nasprotnika. Narvaez je bil ranjen in uklejnjenega so prignali pred zmagovalca. »Sreči se morate zahvaliti, da niste prišli v moje roke,« mu je rekel ranjenec. »Ta zmaga me je stala najmanj truda, odkar sem na mehiških tleh,« mu je zagodel Cortez.

Vojaki so bili vsi na strani Corteza; ojačenje mu je prav prišlo, še bolj pa topovi, puške ter zaloge smodnika.

Med tem je pa v Mehiki prišlo do upora. Povod so dale razkošne svečanosti bogovom; v mestu se je zbralo vse plemstvo, rajalo in plesalo in se ponašalo s svojim bogastvom. Alvarado je zaznal, da so sveča-

nosti samo pretveza za organiziran napad, zato je napadel posamezne skupine in pod španskimi meči je popadalo skoro vse mehiško plemstvo. Takrat je pa završalo med prebivalstvom; v divjem gnevu se je dvignilo proti Špancem. Padlo je nekaj Špancev in

Kortez s svojimi zavezniki v boju z Mehikanci
(Sodobna mehiška slika)

padlo je seveda ogromno število Mehikancev. Niti enega živega bi pa ne bil našel Cortez, če bi druhali ne bil pomiril cesar Montezuma. Prav v največji stiski je prikorakal na pomoč Cortez. Imel je približno 1300 pešcev, 96 konjenikov in lepo število

strelcev musketirjev. Tlaskalanci so mu poslali na pomoč še 2000 mož. 24. junija 1520. je vkorakal v mesto, ki je bilo kot mrtvo, sprejeli so ga samo zbegani Španci. Da bi ga vstaši ne prehiteli, je velel Montezumi, naj takoj odpre trge. S tem naročilom je Montezuma poslal k ljudem svojega brata; ta pa je prevzel vodstvo mehiške vojske. Bil je priljubljen in znan vojskovodja in množice so se kar zgrinjale pod njegovim praporom. Od vseh strani so se zbirale in se že valile proti palači Špancev. Puščice so kar deževale, kamenje se je valilo na vojščake, španski topovi in puške so pridno odgovarjali, toda nikjer se ni nič poznalo. Palača je na nekaterih mestih že gorela, stanje Špancev je bilo obupno, mrzlično je bilo treba misliti na najhuje ali pa na rešitev.

Drugo jutro so navalili že ob zori. Cortez je nameril topove na eno točko. Skozi vhod so zdirjali konjeniki in navalili na bežeče. Hiše so požgali, kamenje jih je pa z ostalih hiš le dosegalo. Kanali so bili natrpani s čolni, v njih sami mehiški bojovníki. Mnogo Špancev je bilo ubitih, mnogo ujetih. Ujetnike so takoj vlekli pred žrtvenik, da je topla, razpenjena kri obrizgnila mehiške malike.

Prešel je dan, prešla je noč, z grozo so Španci pričakovali jutra. Bali so se smrti, ne toliko smrti v boju, kot smrti na žrtveniku. Cortez je bil ranjen. Tretji dan je pozval Montezumo, naj zapove mir. Montezuma ni hotel ničesar slišati, šele, ko ga je Cortez bodril, da ne misli ostati v mestu, temveč, da želi mirno oditi, se je Montezuma pokazal svojemu narodu in ga hotel pregovoriti, naj se pomiri. Ljudstvo bi se že bilo pomirilo, če bi Montezuma ne imenoval tujce prijateljem. Tedaj pa je ljudstvo opljuvalo svojega cesarja in ga obsulo s kamenjem. Težko ranjen se je Montezuma zgrudil in — dne 30. junija 1520. umrl. Ko ga je pater Olmedo hotel krstiti, je rekel: »Še nekaj minut življenja mi je usojenih, ne

nadlegujte v tej uri, ker ostanem zvest veri svojih očetov!«¹

Cesarjeva smrt je povzročila hipno zmešnjavo, množice so se razbegnile, toda spretni njihov vojskovodja jih je znal zopet strniti. Najbolj so bili Španci ogroženi z visokega svetišča in Cortezu ni preostalo drugega, kot da je napadel svetišče. Levo roko je imel obvezano, vendar je bil med prvimi napadalci. Stolp je bil zavzet in pod stopniščem so ležale grmade mrtvecev. Tudi Cortez bi bil ležal na tistem kupu, če bi se ne bil znal ubraniti orjaškimi rokami dveh mladeničev, ki sta ga hotela strmoglaviti v globočino. Svojo namero sta plačala s smrtjo. Čeprav je zmaga osupnila sovražnike, mirovali pa le niso.

Boj za življenje in smrt

Cortez je poskusil s pogajanjem. Mehikanci se pa za pogajanja še zmenili niso. Španske vrste so se krčile, primanjkovalo je tudi hrane. Cortez je sklenil, da vojsko neopaženo odvede iz mesta. Določena je bila noč dne 1. julija 1520. Hotel je čez kanal, ki je bil najožji. Toda Mehikanci so namero Corteza pravočasno spoznali. Mahoma so bili Španci obkoljeni in iz čolnov so se kar sipale puščice nanje. Vse se je zagozdilo, jezdec niso mogli naprej, pešci so se prerivali, zadnje vrste so tiščale v prednje; sovražnik je udarjal od vseh strani, nekaj je bilo pobitih, nekaj jih je potonilo, plavajoče so Mehikanci ujeli in jih tirali k žrtvenikom. Pušk ni bilo mogoče rabiti, le boj s pestmi in bodali je bil mogoč. Proti jutru, ko se je že danilo, je Alvarado prekoračil jarek in popravil mostiček. To je bila rešitev za Špance. Preko trupel

¹ Corteza je Montezuma vsekakor visoko cenil, ker je v njem spoznal neomahljivo odločnost. Na smrtni postelji ga je prosil, da naj se pobriga za osirotele otroke. Poslednja želja se mu je tudi izpolnila. Hči in sin, ki sta se dala krstiti, sta bila deležna visokih časti in odlikovanj in dobila grofovski naslov s pridevkom: Montezuma.

je ostanek španske vojske prispel na varna tla. Padlo pa je tisto noč, ki se imenuje v zgodovini »krvava, žalostna noč«, (Noche triste), približno 400 Špancev in 4000 Tlaskalancev, dosti jih je bilo pa ujetih in žrtvovanih nenasitnim malikom.

Cortezu ni drugega kazalo, kot da se s svojimi umakne. Odkorakali so proti višinam, ki okrožajo dolino Otumban. S seboj so vzeli ranjence in bolnike, mrtvece so pa morali pustiti. Toda tudi med potjo so jih Mehikanci neprestano napadali. Tik pred višinami so zagledali pred seboj močno mehiško vojsko. Kdo drugi bi bil obupal. Cortez je pa sklenil, da življenja ne da za slepo ceno. Razporedil je konjenike, ki bi se naj s sulicami zagozdili v množico, v ozadju je namestil ranjence in onemogle. Boj se je spremenil v pravo mesarsko klanje; kajti Špancem je šlo za življenje ali vsaj za častno smrt. Sredi boja je Cortez zagledal vojskovodjo. Nosili so ga v nosilnici in najpogumnejši so ga stražili. Spomnil se je, da je vojskovodja za Mehikance vse — in če je ubit vojskovodja, se vojska ali ukloni ali pa razprši. Z nekaterimi jezdecimi je navalil proti nosilnici, prebodel s sulico vojskovodjo in mu iztrgal iz rok zastavo. V splošni zmešnjavi so sovražniki teptali drug drugega. Zmaga je bila dobljena, bilo je 8. julija 1520. Mehikancev je padlo na tisoče, Španci so se pa polastili Tlaskale.

Radi naporov in ran je Cortez zbolel, toda kmalu je okreval, ker se je njegova neuklonljiva narava ustavila tudi boleznim. Njegove misli so že zopet snovale, kako bi si pridobil za vedno, kar je izgubil. Mehiko si je hotel za vsako ceno usvojiti, toda vojaki niso bili z načrtom nič kaj zadovoljni. Cortez je s svojo prepričevalnostjo kljub temu dosegel, da so mu vojaki znova prisegli zvestobo. Le nekaj godrnjačev je poslal v Španijo.

Komaj pa se je Cortez do dobra odpočil, že so začeli Mehikanci spletkariti. Poslali so v Tlaskalo

posebno odposlanstvo in poleg bogatih daril nudili v blestečih besedah in obljubah prijateljstvo, če odpovedo zvestobo in zaveznitvo tujcem. Glavar Ksikotenkatl je bil za predlog, vsi drugi so ga pa odklonili. Kot izdajalca so ga vrgli iz posvetovalnice, njegov lastni oče ga je pa proklet. Tlaskalanci so ostali Cortezu zvesti in so mu dali na razpolago vso vojsko. To je Corteza opogumilo in tudi vojakom je zagorelo upanje na končno zmago. Karlu V., španskemu vladarju, je takrat pisal med drugim: »Spominjal sem se pa vedno, da smo kristjani in sem popolnoma zaupal v dobrotljivost in usmiljenje božje, in Bog ni dopustil, da bi nas sovražnik pokončal in da bi izgubili tako bogato in veliko deželo, katero smo pridobili za cesarja.«

Da si pa utrdi zaupanje pri svojih gostih, je ustrašoval nekaj nadležnih sosedov in zasedel mesto za mestom. Prav so mu pa prišle ladje, ki so bile natoovorjene z orožjem, konji in smodnikom; kajti v zadnjem času si je moral sam izdelovati smodnik; žveplo so mu donašali iz žrela znanega ognjenika: Popokatepetla.

Ponovno obleganje Mehike

Spočit, založen z orožjem in smodnikom, zaupajoč svojim zaveznikom je krenil Cortez znova proti Mehiki. Hotel je napasti glavno mesto z jezera in je zato razdril 13 bojnih ladjic, katerih dele so nosili domačini in jih je bilo mogoče zopet zložiti. S seboj je vodil približno 600 mož, 60 jezdecev in 80 strelcev ter 9 topov. To je bilo jedro vojske, zavezniki so mu pa nudili še na tisoče svojih bojnikov.

Naslednik Montezume je postal Cuitlahua, ki je pa kmalu umrl za črnimi kozami, katere je zanesel črnc iz Narvaezove skupine. Več kot vojne so Indijancev pokončale koze, katere so zdravili samo z mrzlo vodo. Po smrti Cuitlahue so izvolili za cesarja

Guatemozina, 25 letnega nečaka Montezume. Špance je sovražil iz dna duše. Vse svoje podložnike in najemnike je pozval v boj proti tujcem in celo nagrade je razpisal za posamezne glave. Toda Cortezu ni bil kos.

Pohod se je pričel 28. decembra 1520. Po kratkih bojih je zavzel drugo najpomembnejše mesto v državi, Tezkubo. Zavezniki so se mu kar sami prijavljali. Dokler niso bile ladje gotove, je zasedel še druga mesta. Toda že pri teh spopadih bi se Cortezu kmalu slabo godilo. Bil je ranjen in zgrudil se je nezavesten. Mehikanci so ga že obkolili in končal bi bil svoje življenje pod nožem na žrtveniku, da ga ni rešil pogumni Tlaskalanec. Komaj je bil iz te nevarnosti, je že zvedel za zaroto. Nezadovoljni Španci, pristaši Narvaeza so sklenili, da usmrte svojega voditelja — Corteza in se polaste vsega bogastva ter odplovejo v domovino. Cortez je dobil v roke seznam vseh zarotnikov. Voditelja je obsodil na smrt, vsem drugim je pa prizanesel. Odslej so prijatelji stalno čuvali svojega junaka.

Obleganje glavnega mesta se je pričelo prav za prav šele 28. aprila 1521. Število oblegovalcev se je pomnožilo, dobil je namreč pomoč: razpolagal je z 87 jezdec, 1818 pešci in 18 topovi, poleg tega so mu stale ob strani zavezniške čete. Pred bojem je nagovoril vojake: »Boji so pred nami, boji za vero, boji za našo čast, boji za bogastvo in boji za maščevanje. Predstavil sem vas vašemu sovražniku, drugo pa storite sami!« Zaveznikom je nagovor tolmačila Marina, katera je Corteza še vedno spremljala. Pred bojem so se vsi še spovedali.

S svojimi hitrimi in močnimi ladjami je Cortez začel z napadom. Majhni mehikanski čolni so se nekaj časa odmikali, kmalu se pa potapljali med mrtveci po okrvavljenem jezeru. Španci so zasedli tri najvažnejše nasipe. Toda Mehikanci so napeli vse sile in vzdržali cele tri mesece. Nekoč so izvabili lepo število

armade v sredino mesta, nič hudega sluteče so napadli od vseh strani, jih nekaj ujeli, nekaj pobili. 40 Špancev so žrtvovali malikom. Najhujše je bilo pač Cortezu in njegovim rojakom, ko so morali poslušati klicanje svojih ljudi na pomoč in skoro gledali nečloveško klanje pred maliki. Niso jim pa mogli pomagati. Čez stopnišča so Mehikanci metali še kri brizgajoče roke in noge svojih žrtev in podivjana množica se je pulila za svoje deleže.

Sreča se je zaokrenila; Španci so znali izrabiti vsak položaj, borili so se kot levi, ker nihče ni imel drugega pred očmi kot rešitev ali pa smrt. Živ ni hotel nihče več v roke pobesnelih Mehikancev. Cortez sam se je tudi že naveličal dolgočasnega obleganja, udirati je začel v mesto. Zavzel je svojo prejšnjo palačo, zažgal cesarsko palačo in neštivilno drugih. Razvaline je dal pometati v jarke. Mehikancem je primanjkovalo živeža, najhujše jih je pa zadelo, ko je Cortez uničil glavni vodovod; mesto je bilo brez pitne vode. Ponoči so vtihotapljali živež in vodo. V največji stiski jim je Cortez poslal tri ujetnike, ponudil je premirje, zahteval samo priznanje vrhovne oblasti španskega cesarja, ki bi zaščitil vse pravice Mehikancev.

Guatemozin sam bi bil pristal na pogoje, svečeniški svet je pa odločil, da je boljša smrt nego suženjsko hiranje pod oblastjo tujcev.

Začelo se je klanje, ki je poteptalo vse meje človečnosti. V kupih so ležali možje, fantje, žene in otroci, žrtve maščevalnosti Tlaskalancev. V enem dnevu je obležalo 40.000 Mehikancev. Zbolelo je Corteza, tudi njemu je bilo teh žrtev žal; še je poizkusil s pogajanjem. Zastonj! »Guatemozin je pripravljen umreti, za pogajanja se ne meni; storite, kar se vam zljubi,« je bil odgovor. »Prav, pa pripravite prebivalstvo na smrt, ura je odbila,« je dodal Cortez, čudeč se trmoglavosti. Še tisto minuto je zapovedal napad (13. avg. 1521.).

Guatemozin je uvidel, da je mesto izgubljeno,

rešiti je hotel le sebe in ženo in se skrivno odpeljati čez jezero. Cortezovi vojaki pa so budno nadzirali čolne, in tudi Guatemozin jim ni ušel. Kot ujetnika so ga pripeljali pred Corteza, ki ga je sprejel, kot se pač sprejemajo najvišji dostojanstveniki. Za ženo je prosil milosti, zase pa zahteval smrt. »Ne boj se, častno bom ravnal s teboj, Španci znamo spoštovati tudi pogum sovražnikov,« mu je zagotovil Cortez.

Cesarstvo Aztekov je bilo uničeno. Mesto je bilo opustošeno; na ulicah in v požganih hišah so trohnela trupla, narod ni nikjer več našel živeža, pitne vode ni bilo, niti človeškega mesa niso mogli več prenašati obupani Mehikanci.

Vsi zgodovinarji in tudi očitvidci trdijo, da je bilo razdejanje Mehike slično razdejanju Jeruzalema. Pripomogli so zlasti Tlaskalanci, ki so se maščevali za dolgoletne krivice. Kar so bili dosegli, so pobili, kar je še ostalo, so izropali.

Španska vojska se je oddehnila in plen je bil pravično razdeljen; toda najlepših in najdražjih zakladov ni bilo nikjer. Sumili so, da jih je dal Guatemozin potopiti, nekateri so pa mislili, da so jih državniki zakopali. Cortez bi bil seveda rad prišel do zakladov, ki bi jih priložil k poročilu za kralja, toda iskanje je bilo zastonj; zaslišal je ujetega cesarja in njegovega čuvarja državnih zakladov. Guatemozin je molčal, čuvar tudi. Oba sta morala na natezalnico in čuvar bi bil že izdal vse tajnosti, da ga ni ošvignil cesar z očmi in z besedami: »Misliš, da se jaz kopljem v rožah?« Cortez ju je osramočen dvignil iz natezalnic.

Cortezov duh ne počiva

Razvaline nekdanj tako razkošnega mesta so Corteza bolele, z vso naglico je čistil in popravljaj. V kratkem je dobilo mesto pravo evropsko lice. Uporniki sicer še niso mirovali, toda njih namere je Cortez vedno pravočasno preprečil, napade pa odbil.

Odkritje Mehike, vsi doslej nepojmljivi zakladi, ki jih je Cortez poslal na dvor, vse je izzvalo v Španiji silno navdušenje. Cortez je postal junak dneva in vsa Španija je v njem gledala moža-čudodelnika. Vse rovarjenje sovražnikov se je izjalovilo. Dne 15. oktobra 1522. je bil imenovan za upravitelja dežele Mehike, ki se je imenovala Nova Španija, njegov pater Olmedo je pa postal nadškof.

Kakor je bil že Cortez slaven, vendar se mu ni mudilo v Španijo. Ustanavljal je mesta, naselbine so rasle. Mehika je štela 2000 evropskih in 30.000 indijanskih družin. Vsak evropski priseljenc je moral tekom 18 mesecev dobiti iz svoje domovine ženo, tako da je evropski duh povsem poplaval deželo, zlasti še, ko se je l. 1524. naselilo v Mehiki 12 frančiškanov, ki so v dobi 20 let krstili večino naroda.

Nova Španija je bujno uspevala, evropska semena so rodila trojno.

Cortez pa še ni miroval. Hotel je najti morsko ožino, ki bi vezala Tihi in Atlantski ocean. Prispel je do Kalifornijskega zaliva in v deželo Honduras.

Na vseh pohodih je moral spremljati Corteza Guatemozin. Cortez je verjel nekemu Indijancu, da Guatemozin pripravlja upor in ga je dal zato umoriti. Tik pred smrtjo je Guatemozin zapretil Cortezu: »Vedi, za to boš dajal odgovor pred Bogom!«

Temni oblaki se zgoščajo

Zavist je preganjala vse španske odkritelje novih zemelj in slično, kot se je zgodilo Kolumbu, se je zgodilo tudi Cortezu. Njegovi sovražniki niso mirovali, če ni šlo drugače, so ga obrekovali. Na dvoru se je nakopičilo toliko pritožb, da je bil kralj primoran odrediti preiskavo. Za preiskovalnega sodnika je bil določen Ponce de Leon, po njegovi smrti pa naslednik Strada, zagrizen Cortezov sovražnik, ki mu je zapovedal zapustiti mesto, katerega je Cortez pridobil

s krvjo in s krvjo ustvaril iz razvalin cvetoče, z evropsko kulturo prežeto velemesto.

Odjadral je v Španijo, da se osebno zagovarja. Pristal je v Palosu. Kralj ga je prijazno sprejel in pozabil na vse pritožbe. Podelil mu je grofovski naslov in rad uzakonil vse njegove predloge. V last je dobil veliko posestvo v Novi Španiji, katero mu je dajalo ogromne dohodke. Ni pa postal več kraljevi namestnik v Novi Španiji. Dobil je v roke samo vojaško polnomočje.

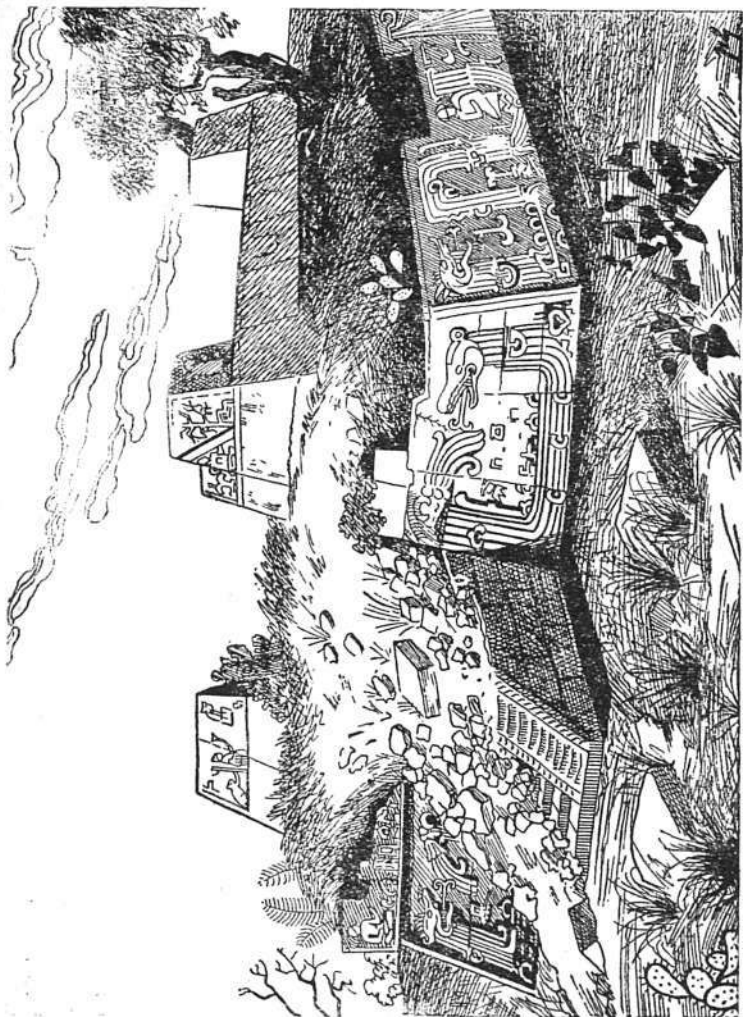
Radi sporov z višjimi uradniki v Mehiki je leta 1541. zopet odplul v Španijo. Hladni sprejem na dvoru ga je presenetil, spoznal je, da jim on, veliki zmagovalec, ki je pridobil milijonsko in milijonsko premoženje državi, preseda in da so pozabili na vse njegove žrtve in napore. Koga ne bi bolelo?

Morje ga je pa še izvabilo, njegov duh ni mogel mirovati. S sinom je odjadral v Algier in tu se mu je izneverilo tudi morje. Pogoltnilo mu je ladjo, s sinom se je le komaj rešil.

Zapuščen, telesno in duševno strt je v bližini Seville (izgov. Sevilje) 2. sept. 1547. umrl. Pokopali so ga v Mehiki, za katero je žrtvoval vse svoje moči in ki naj bi spokojila tudi njegove telesne ostanke.

Kulturne razmere v Mehiki

Vso Srednjo Ameriko so v davni zgodovini naselili *Maya rodovi*: Huasteki, Totanaki, Zakateki in drugi. Kulturno so se silno visoko dvignili, kar izpričujejo razne izkopanine, razvaline svetišč in stavbišč. Kultura in z njo združeno blagostanje, je rodove pomehkužilo, kot nekdam Rimljane in Grke in niso mogli kljubovati navalom divjih, toda prirodno močnih narodov, ki so se priseljevali s severa, iskajoči primernejših tal za preživljanje. Novi prebivalci so se navzeli kulture Maya rodov, privzeli tudi nekaj navad. Nastalo je na ozemlju Srednje Amerike okrog

*Razvalina stopničaste piramide
(Svetišče)*

30 držav, ki so jih najpoznejši priseljenci Azteki združili v mogočno cesarstvo, s sedežem v Mehiki, ali kakor so jo sami imenovali: Tenochtitlan. Aztekom so bili podložni skoraj vsi priseljeni rodovi: Tolteki, Nahuatl rodovi in drugi, ki so se pa radi večnih selitev, prevratov jezikovno in kulturno pomešali.

Azteki, kakor drugi narodi, so bili mnogobožci (politeisti), prav prvotno mogoče enobožci (monoteisti). Častili so mesec in solnce, poznali so hudobne duhove, najbolj pa častili boga Huicicopotli, boga vojne (najbrž božansko čaščena osebnost, ki je v davini vodila preseljevanje). Po priimku so ga klicali Meksitli, po njem je dobilo glavno mesto tudi ime Mehika. Postavljali so mu ogromna svetišča. Največje je bilo v Mehiki. Svojega verskega prepričanja so se trdno držali. Za višek molitve so pa smatrali daritve. Spočetka so bile človeške žrtve redke, pozneje so se pa silno množile. Sodiijo, da je bilo v mehiškem cesarstvu žrtvovanih letno do 20.000 ljudi.

Darovali so tudi žene in otroke; meso otrok je bila pa sploh najbolj priljubljena jed cesarja Montezume. O žrtvah so mislili, da uživajo na onem svetu posebne časti. Čeprav so v to verovali, prostovoljnih žrtev menda ni bilo dosti ali pa nič.

Otroke so vzgajali v posebnih samostanih, dečke duhovniki, deklice duhovnice. Sicer je bila pa vsa vzgoja otrok podobna špartanski vzgoji. Navajanje k preprostosti, redu, zmernosti, pridnosti, pobožnosti in lepemu vedenju je bilo silno strogo. Evo, kakšne nasvete daje oče Aztek svojemu sinu, ki odhaja v šolo: »Sin moj, kakor pišče si prišel iz jajca na svetlobo in kot pišče se moraš tudi ti privaditi življenja. Tudi če ti je mogoče usojeno kratko življenje, prizadevaj se za lepo življenje in prosi boga, da ti stoji ob strani. Ustvaril te je, in si njegova lastnina. Spoštuj one, ki so starejši od tebe, ne zaničuj nikogar! Za nesrečne in za siromake ne bodi gluh, tolaži jih!

Spoštuj vsakega, zlasti starše, katerim si dolžan pokorščino, čislanje, postrežljivost; kajti drugače boš nesrečno končal, v obupu umrl. Ne zasmehuj starih in pohabljenih ljudi. Ne zaničuj ga, ki se je pregrešil ali v bedastoči pre naglil, in ne očitaj mu, temveč pazi, da ne padeš v greh, katerega pri drugih sovražiš. Ne hodi, kamor nisi povabljen in ne vmešavaj se v stvari, ki te ne brigajo. Skušaj pokazati svojo dobro vzgojo v besedah in dejanjih. Pri razgovoru ne pokladaj rok na drugega, ne govori preveč, bog ne zadeni pa, da bi se vmešaval v razgovor. Premisli, preden kaj izgovoriš; če kdo govori s teboj, ga pazno poslušaj in stoj dostojno! Pri obedu ne jej s preveliko slastjo in če ti ne ugaja, ne razodevaj! Če ti kdo prihaja nasproti, ogni se za toliko, da gre lahko mimo. Ne hodi pa pred starejšimi, če ni potrebno in če ti niso ukazali. Če obogatiš, ne prevzemi se in ne preziraj siromakov, kajti bogovi, ki bi odvzeli bogastvo drugemu, da ga podele tebi, bi bili užaljeni, odvzeli bi ti bogastvo in ga namenili vrednejšemu. Boj se laži, ki je najgnusnejši greh. Ne mudi se na trgu več kot potrebno, ker tam se utegneš najlaže nalesti slabih navad. Preživljaj se s svojim delom, kruh ti bo slajši! Ne razsipaj, ker lahko razsrdiš bogove, ki bi te sramotno ponižali. Brzdaj se in strpi, dokler dekle, ki so ti jo usodili bogovi, ne dopolni svoje dobe, če je pa že vse godno za ženitev, ne ženi se brez dovoljenja staršev, ker bi drugače nesrečno končal. Ne kradi in se ne udajaj igranju, ker osramotil bi vzgojo staršev.«

V vsem tem so plemenite poteze prave vzgoje; človek se mora čuditi, kako je mogel narod poleg tolike srčne kulture počenjati tako nekulturne orgije z življenji človeških bitij. Vso nežnost matere je znala izliti tudi žena — mati iz cesarstva Aztekov. Čujmo jo, ko se poslavlja od hčerke: »Preljuba moja hčerka, draga golobica moja, skušaj si besede, ki ti jih je vcepljal oče, vtisniti v srce, ker so dragocene kot dragoceni biseri, vredne plemiča in modrijana. Če ti

bog podeli življenje, jih boš lahko ponavljala svojim sinovom in hčeram, kolikor ti jih bo pač naklonil. In še eno: povedati ti moram, da te srčno, srčno ljubim. Pod srcem sem te nosila, v zibel sem te polagala, s svojim mlekom sem te dojila. Zato čuvaj moje besede v svojih prsih! Skrbi za dostojno in prikladno obleko, ne obkladaj se preveč z lepoticjem, ker to je znak ničemurnosti in norosti, ne bodi pa umazana in raztrgana, kajti v cunje se oblačijo zanemarjenci in oni, ki jih zaničujemo. Ne slikaj si obraza in ne barvaj si ustnic; tako ravnajo samo brezsrarne počestnice. Čuvaj se, da se ne omadežuješ; če bi izgubila nedolžnost in bi te kdo pozneje pozelel za ženo, nikoli ne boš srečna in resnično ljubljena; kajti mož se bo vedno spomnil, da v zakon nisi prišla nedolžna, v žalost in bridkost mu boš in mrzil te bo! In če ti že usodi bog moža, se mu prilagodi, ne zanemarjaj ga in že misel samo na prepir iztiraj iz srca. Ne prekrši zvestobe, — kajti to bi bilo izdajstvo, — ker pogreznila bi se v prepad brez dna, odkoder ni rešitve. Če se izve, bi te umorili in te za zgled vsem vrgli na cesto v blato. Kamenjali bi te, vlečili po tleh, greh in sramota bi oblatila naše prednike. Če bi pa za greh mož le ne zvedel, vedel bi zanj bog, ki je povsod. Nevoljo naroda bi dvignil in se maščeval, kakor bi se mu pač zdelo. Na njegovo povelje bi ohromela, ali oslepela, ali bi se ti pa izsušilo telo: bila bi sirota, ker si se upala osramotiti moža.«

Omenjeno bodi, da se je vzgoja pričela že s petim letom: dečki so se učili slikarstva, pisanja (pisali so na najprvotnejši način s slikami), zgodovine in bogočastja; deklice pa ročnih del in lepega vedenja.

Kazni so bile stroge. Lažnikom in obrekovalcem so odrezali kos ustnice, nezmernost mladine so kaznovali s smrtjo, starejši so pa izgubili premoženje in časti. Zakonolomstvo je terjalo smrtno obsodbo; čeprav je bilo mnogoženstvo sicer dovoljeno, pa se te pravice niso dosti oprijemali. Samci in samice so bili zasmehovani.

Sklep

Cortez je bil globokoveren človek, ki ni imel vere samo na jeziku, ali ki bi v njem puščala samo rahlo plast. Vse njegovo dejanje in nehanje je bilo prežeto duhovnega življenja, nikoli ni okleval, če je bilo treba za vero kloniti svoj ponos. Kako je znal biti kot vojak pokoren duhovniku, apostolu vere, vemo iz dogodka, ko je v Cortezu spričo brezčutnih Tlaskalcev malikovalcev zavrela kri in je hotel z mečem uvesti krščanstvo. Njegov pater Olmedo mu je odsvetoval rekoč: »Ne oznanjaj vere in ne spreobračaj duš z mečem, z orožjem pouka in dobrega zgleda je treba osvojiti in geniti človeška srca, da se odpovedo zablodam in krenejo na pot resnice.« Cortez je šel vase, spoznal svojo zmoto, poslušal je patra. Že leta 1520. je pisal na španski dvor, rotil kralja in duhovsko oblast, naj mu nemudoma pošljejo v Mehiko (Novo Španijo) najplemenitejših, najbolj požrtvovalnih in nesebičnih duhovnikov, ki bi učili malikovalce Kristusov nauk, učili narod pisati in brati in ga navajali k obrti, torej h kulturnemu dvigu. Patri frančiškani, ki so po zgledu svojega patrona najuspešnejše oznanjali Kristusovo resnico, so kmalu dosegli, da je narod spoznal v njih svoje apostole, ki niso prišli v njih deželo, da si nakoپیچیjo zlata in bogastva, temveč s a m o zato, da rešijo poganske duše in jih prepoje z resnico svetega evangelija. Meč je počival; na razvalinah žrtvenikov, ki jih je narod že sam podrl, so se dvignile katoliške cerkve, katoliške šole, narod je znal pisati in brati, evropska kultura mu je dala večjega razmaha, da se prav nič ni želel v svojo prvotnost, katero bi z vsemi njenimi grozotami nekateri zgodovinarji tako radi obudili k življenju.

Tabu je najpriročajša in že sedaj najbolj razširjena zbirka potopisov.

Vsak zvezek stane samo Din 2.—.

Zbirka vsebuje:

1. zvezek: V deželo Cipangu.
2. zvezek: V deželo krvavih malikov (z zemljevidom Din 2·50).
3. zvezek: V deželo zlata in srebra (v tisku).
4. zvezek: Z Magalhaesom okrog sveta (v tisku).

Naročite se takoj, ker izdaja 1. zvezka pohaja. Želimo skupnih naročil od 10 izvodov naprej, ker bi se naročila posameznih izvodov ne izplačala.

Vsem pa tudi priporočamo, da si nabavijo iz knjižnice Unio Cleri:

I. Misijonski govori in predavanja	Din 5.—.
II. Misijonstvo pri nas in drugod	„ 8.—.
III. Slov. misijonarja Burger in Kno-
blehar	„ 7.—.
IV. Naše poli in naši dnevi	„ 5.—.

Za Mis. pisarno: A. Tonkli.

Za Jugoslovansko tiskarno v Ljubljani: Karel Čeč.